

Univerzita Karlova

Fakulta sociálních věd

Institut mezinárodních studií – Soudobé dějiny

Britská jaderná diplomacie a „zvláštní vztah“
v éře Harolda Macmillana

bakalářská práce

Autor: Tomáš Weiss

Vedoucí práce: Mgr. Jan Váška

Rok: 2016

Prohlašuji na svou čest, že jsem bakalářskou práci na téma *Britská jaderná diplomacie a „zvláštní vztah“ v éře Harolda Macmillana* vypracoval samostatně a s použitím uvedené literatury.

Tomáš Weiss

V Praze, dne 29. 4. 2016

Rád bych zde poděkoval vedoucímu mé práce, panu Mgr. Janu Váškovi, za jeho trpělivost, cenné rady a vstřícný přístup při vedení mé bakalářské práce. Za ochotu, dohled a konstruktivní připomínky patří mé poděkování také panu doc. PhDr. Jiřímu Vykoukalovi, CSc.

TEZE BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

Jméno: Tomáš Weiss
E-mail: tomas.weiss@email.cz
Studijní obor: Soudobé dějiny
Semestr a školní rok zahájení práce: ZS 2012/2013
Semestr a školní rok ukončení práce: LS 2015/2016
Vedoucí bakalářského semináře: doc. PhDr. Jiří Vykoukal, CSc.
Vedoucí práce: Mgr. Jan Váška
Název práce: Britská jaderná diplomacie a „zvláštní vztah“ v éře Harolda Macmillana
Charakteristika tématu práce (max. 10 řádek): Práce se zabývá tematikou britské jaderné diplomacie v éře premiéra Harolda Macmillana. Ta byla v analyzovaném období 1957-1963 realizována výlučně v úzké spolupráci s USA. Proto je v průběhu práce kombinována britská jaderná diplomacie s tématem "zvláštního vztahu" mezi Británií a USA. Cílem práce je identifikovat míru dosažení britských jaderných zájmů ve vztahu k americkému spojenci. Druhým krokem bylo určit, zda šlo o politický pragmatismus obou stran nebo o důsledek osobně-sentimentální roviny "zvláštního vztahu" navozované úřadováním premiéra Macmillana. V práci tak analyzuji klíčové události daného období jako byly zrušení McMahonova zákona (1957), slib o dodání raket Skybolt (1960) či dohody Polaris v Nassau (1960).
Zdůvodnění úprav a změn tématu od zadání projektu do odevzdání práce (max. 10 řádek): Z důvodu širokého záběru tématu byla práce od zadání projektu zkonkretizována na události a jednání přímo související s britskými jadernými zájmy a jejich "zvláštním vztahem" s USA. Okruh použitých zdrojů byl významně rozšířen. Zejména v oblasti primárních zdrojů došlo k využití obsáhlých digitálních archivů Británie i USA (PREM, FRUS, aj.). Z časového hlediska byl vytvořen jistý přesah zpracováním klíčových souvislostí před rokem 1957 a roku 1964 z důvodu ukončení debat o MLEF.
Struktura práce (hlavní kapitoly obsahu): Práce je tvořena šesti kapitolami zachycujícími a hodnotícími vývoj poválečné jaderné politiky Británie v kontextu zvláštního vztahu s USA. Úvodní kapitola nastiňuje základní souvislosti dané tematiky od konce druhé světové války do Suezské krize. Druhá kapitola již pokrývá první etapu Macmillanovy vlády 1957-1958, které dominovalo zrušení McMahonova zákona. V následující kapitole zachycují roky 1959-1960 a definují pro ně charakteristickou dvojí jadernou politiku Británie. Čtvrtá kapitola přináší nástup prezidenta Kennedyho a počátek Jack&Mac éry symbolizované americkým závazkem Skybolt. Páté kapitole představující vrchol britské jaderné diplomacie v letech 1962-1963 dominuje dohoda Polaris v Nassau. Závěrečná kapitola je osobní analýzou nacházející odpověď na výzkumné otázky.
Prameny a literatura (výběrová bibliografie, max. 30 hlavních titulů): 1) DEFE, Public Record Office, 13/394: Minister of Defence Duncan Sandys: Memorandum to the Prime Minister, 2 December 1958. 2) FRUS, Foreign Relations of the United States, 1955-1957: Northern European Chiefs of Mission Conference. London, 19-21 September 1957. Vol. IV.

- 3) PREM, Public Record Office, 11/2189: The Present State of Anglo-United States Relations; Sir Harold Caccia to Mr Selwyn Lloyd. Washington, 28th December 1956.
- 4) Public Papers of the President: President Kennedy and Prime Minister Macmillan: Statement on Nuclear Defense Systems from joint statement at Nassau, 21 December 1962.
- 5) MACMILLAN, Harold: At the End of the Day, 1961-1963. London: Macmillan London Limited, 1973. 572 str. ISBN 0-333-12413-8.
- 6) MACMILLAN, Harold: Pointing the Way, 1959-1961. London: Macmillan London Limited, 1972. 504 str. ISBN 0-333-12411-1.
- 7) ALDRICH, Richard J.; HOPKINS, Michael F.: Intelligence, Defence, and Diplomacy: British Policy in the Post-war World. London: Frank Cass, 1994. 273 str. ISBN 0-7146-3498-0
- 8) BAYLIS, John: Anglo-American Defence Relations, 1939-1984: The Special Relationship, 2nd Edition. London: Macmillan, 1984. 286 str. ISBN 0-333-36504-6.
- 9) DUMBRELL, John: A Special Relationship: Anglo-American Relations from the Cold War to Iraq, 2nd Edition. New York: Palgrave Macmillan, 2006, 318 str. ISBN 978-1-4039-8775-4.
- 10) HORNE, Alistair: Macmillan: Volume 2, 1957-1987. London: Macmillan, 1989. 671 str. ISBN 0-7247-6329-4.
- 11) KAISER, Wolfram; STAERCK, Gillian: British Foreign Policy, 1955-64. London: Macmillan Press LTD, 2000, 296 str., ISBN 0-333-68193-2.
- 12) MCDONALD, Ian S.: Anglo-American Relations since the Second World War. Newton Abbot: David & Charles, 1974. 264 str. ISBN 0-7153-6479-0.
- 13) TURNER, John: Macmillan, 1st Edition. New York: Longman, 1994. 301 str. ISBN 0-582-55386-5.
- 14) PATERSON, R. H.: Britain's Strategic Nuclear Deterrent: From Before the V-bomber to Beyond Trident. London: Frank Cass, 1997. 731 str. ISBN 0-8247-2548-0.
- 15) PIERRE, Andrew J.: Nuclear Politics: The British Experience with Independent Strategic Force, 1939-1970. London: Oxford University Press, 1972. 378 str. ISBN 0-1921-2955-4.

Podpis studenta a datum

Schváleno	Datum	Podpis
Vedoucí práce		
Vedoucí bakalářského semináře		
Garant oboru		

Abstrakt

Práce se zabývá tematikou uplatňované jaderné diplomacie Spojeného království v období vlády premiéra Harolda Macmillana 1957-1963. Tato problematika nemůže a nesmí být oddělována od tzv. *zvláštního vztahu* mezi Velkou Británií a Spojenými státy americkými, jehož jádro zaujímala právě bilaterální spolupráce v nukleární oblasti. Metodou práce je chronologická analýza dílčích etap *zvláštního vztahu* ve vymezeném období z pohledu britské jaderné politiky. Primární cíl práce je plně konzistentní s mou výzkumnou otázkou a je definován jako identifikace britských jaderných zájmů ve vztahu k USA a jejich srovnání s konkrétními dosaženými výsledky. Závěr práce shrnuje výsledky zkoumání a hodnotí, do jaké míry byly zájmy britské jaderné politiky naplněny. Následně je identifikováno, jaký podíl na těchto úspěších lze připsat politickému pragmatismu a jakou zásluhu má vliv *zvláštního vztahu*.

Klíčová slova: Velká Británie, Harold Macmillan, *zvláštní vztah*, jaderná diplomacie, jaderné zbraně, bezpečnostní politika

Abstract

The study deals with the theme of applied nuclear diplomacy by the United Kingdom during the government of Prime Minister Harold Macmillan in the period of 1957-1963. This issue cannot and must not be separated from so-called *Special Relationship* between Britain and the United States, the core of which occupies bilateral cooperation in the nuclear field. The method of the study is a chronological analysis of the individual stages of the Special Relationship within a defined period from the perspective of British nuclear policy. The primary objective of the study is fully consistent with the research question and is defined as the identification of Britain's nuclear interests in relation with the U.S. and their comparison with concrete achievements. The conclusion summarizes the results of the research and assesses the extent to which the interests of British nuclear policy were fulfilled. Subsequently is identified, what share of these successes can be attributed to political pragmatism or the *Special Relationship*.

Keywords: Great Britain, Harold Macmillan, *Special Relationship*, nuclear diplomacy, nuclear weapons, defence policy

Obsah

ÚVOD	6
1 BRITSKÁ JADERNÁ POLITIKA A ZVLÁŠTNÍ VZTAH S USA (1945-1956)	10
1.1 Vznik a podstata zvláštního britsko-amerického vztahu	10
1.2 Vývoj zvláštního vztahu a dominance jaderné oblasti.....	11
1.2.1 Přijetí McMahonova zákona a prohlubování rozepří	12
1.2.2 Cesta vlastního zdroje jaderného odstrašení Velké Británie	13
1.3 Zmrazení zvláštního vztahu během Suezské krize	14
2 NÁSTUP MACMILLANA A OBNOVA JADERNÉ SPOLUPRÁCE (1957-1958)	16
2.1 Obnova zvláštního vztahu a koncept vzájemné závislosti.....	17
2.1.1 První oficiální setkání Macmillana s Eisenhowerem na Bermudách	18
2.2 Sandysovy radikální škrty v britských obranných rozpočtech	19
2.3 Britská jaderná politika v kontextu událostí let 1957-1958.....	20
2.3.1 Dilemata po vypuštění sovětského satelitu Sputnik	20
2.3.2 Washingtonská konference o obnovení jaderné spolupráce.....	22
2.3.3 Dodatek v McMahonově zákoně v listopadu 1957	22
2.3.4 Macmillanova role v prvních odzbrojovacích iniciativách	23
3 DVOJÍ JADERNÁ POLITIKA VELKÉ BRITÁNIE (1959-1960)	25
3.1 Pařížská jednání o zákazu testování jaderných zbraní.....	25
3.2 Odhalované nedostatky britského jaderného odstrašení	26
3.2.1 Ukončení vývoje prototypu britské rakety Blue Streak	27
3.2.2 Washingtonská jednání a dohoda Skybolt.....	29
4 POČÁTKY JACK&MAC ÉRY (1961-1962)	30
4.1 Grand Design a Bermudská konference	31
4.2 Americké jaderné zájmy a prohloubení vzájemných tenzí	32
4.2.1 Americký alianční projekt Multilateral Force (MLF)	33
4.3 Význam britské jaderné diplomacie v mezinárodních krizích.....	34
4.3.1 Macmillanova role v kubánské raketové krizi	35
5 VRCHOL BRITSKÉ JADERNÉ POLITIKY (1962-1963)	38
5.1 Krize po zrušení projektu Skybolt	38
5.2 Zažehnutí krize dohodami v Nassau v roce 1962	39
5.2.1 Macmillanova nassauská strategie	40
5.2.2 Americké pozice v Nassau a podmínky dohody	41
5.3 Nuclear Test-Ban Treaty, 1963	43
5.4 Britská zásluha na ukončení projektu MLF	44
6 CÍLE A VÝSLEDKY BRITSKÉ JADERNÉ POLITIKY (1957-1963)	46
ZÁVĚR	50
SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY	52
Digitální prameny	52
Vydané paměti	52
Sekundární literatura	53

Úvod

„*Bud' jsme stále světovou mocností a hybatelem světového dění, nebo nejsme nic,*“¹ prohlásil v roce 1964 britský premiér Harold Wilson v reakci na spekulace o ztrátě britského vlivu po druhé světové válce.² Úsilí poválečných britských vlád proto spočívalo ve snaze udržet kontinuitu britského vlivu. Zahraničně-politické priority Londýna se začaly stále více týkat tematiky jaderného zbrojení, neboť rychlost jeho pokroku a postupné šíření mezi další státy z něj v poválečné době utvořily klíčový nástroj v mezinárodních vztazích. Vedle jaderného zbrojení však existovala pro Brity neméně významná priorita, kterou byla kontinuita a prohloubení válečné spolupráce s USA. Právě prolínání, ve smyslu souznění ale také rivality, britských jaderných zájmů s úsilím o těsný *zvláštní vztah* s USA, je základní obsahovou linií mé práce.

V roce 1956 vynesla Suezské krize do čela britské vlády Harolda Macmillana. Právě Macmillanova éra 1957-1963 vymezuje analyzované časové rozpětí, jež je specifické opětovnou kultivací *zvláštního vztahu*, vzájemným lidským porozuměním mezi vůdci, ale především obnovením role Londýna coby klíčového nukleárního spojence Washingtonu. Důvodem časového vymezení 1957-1963 však nebyla pouze snaha o prostudování uceleného období Macmillanovy vlády. Roky 1957 a 1963 představují také významné milníky ohraničující jedno z nepřátelštějších období britsko-americké historie. V roce 1957 totiž odstartovala nová nukleární etapa vývoje raketových nosičů, do níž vstoupila Británie coby jaderný společenec USA. Rok 1963 představoval poté klíčový milník z důvodu atentátu na amerického prezidenta Johna F. Kennedyho, jehož nadstandardní osobní vztahy s Macmillanem a empatie s britským spojencem se podepsaly pod většinu úspěchů britské jaderné diplomacie tohoto období.

Primárním impulsem pro sepsání práce pro mě bylo kromě osobního zájmu o tematiku také přesvědčení, že přes ukončení studené války v roce 1989 představují dodnes jaderné zbraně zejména pro země třetího světa stále nebezpečný nástroj k dosahování svých národních zájmů. Koaliční obrana západního světa je navíc i dnes, takřka 60 let poté, stále ukotvena na úzké

¹ KAISER, Wolfram; STAERCK, Gillian: *British Foreign Policy, 1955-64*. London: Macmillan Press LTD, 2000, str. 18.

² Bývalý americký ministr zahraničí Dean Acheson pronesl na účet poválečné Británie: „...*ztratila svou říši a zatím nenašla svojí novou roli, ...neboť role v ústraní integrující se Evropy založené na zvláštním vztahu se Spojenými státy a v čele Commonwealthu...je již dávno odehrána*“. MCDONALD, Ian S.: *Anglo-American Relations since the Second World War*. Newton Abbot: David & Charles, 1974. str. 181-182.

vojenské spolupráci Američanů s Brity. Práce se tak zabývá tematikou, jejíž souvislosti významně přesahují do současného mezinárodního dění.

Výzkumná otázka mé bakalářské práce je stanovena ve dvou částech ve znění: *Jaké cíle sledovala britská jaderná diplomacie ve vztahu k USA a jakých reálných výsledků skutečně dosáhla? Jaký podíl lze přičítat vlivu zvláštního vztahu a do jaké míry se jednalo o politický pragmatismus?* V práci využiji primárně metodu historické analýzy sekundární literatury zabývající se tematikou jaderné diplomacie Spojeného království ve zkoumaném období 1957-1963. Pro relevantnost závěrů práce je poté odborná sekundární literatura podrobována srovnání s primárními zdroji. Metodická linie práce spočívá v chronologické analýze britsko-americké spolupráce v oblasti atomového zbrojení, definování britských jaderných preferencí a porovnání s reálně dosaženými výsledky. V případě naplnění britských jaderných zájmu je hodnoceno, jakou měrou k tomu přispěl politický pragmatismus zúčastněných zemí a jaký podíl lze připsat sentimentálně-mytologické hodnotě *zvláštního vztahu*. V případě identifikace nesouladu mezi zájmy a dosaženými výsledky naopak hledám příčinné souvislosti daného neúspěchu.

S výzkumnou otázkou je dále plně konzistentní primární cíl mé práce, který jsem definoval jako identifikaci britských jaderných zájmů ve vztahu k USA a jejich srovnání s konkrétními dosaženými výsledky. V každé z fází nukleární spolupráce mezi oběma zeměmi bude poté mým cílem zdůraznit klíčové faktory vedoucí k naplnění či nenaplnění britských zájmů, a zda lze tyto výsledky kvalifikovat jako vliv *zvláštního vztahu*, nezájem či přehnané požadavky jednoho z aktérů, nebo ovlivnění třetí stranou. Existují totiž mnohé studie diskutující otázku motivací americké politiky vůči britskému spojenci a předkládající hypotézu o snaze Washingtonu nikoliv usnadnit, ale naopak zabránit Londýnu dosáhnout zpět svého předválečného postavení.³ Dílčí cíle práce poté korespondují s tématy kapitol a podkapitol.

Co se zdrojů týče, v práci se pokouším o vyváženou kombinaci empirického materiálu, tedy sekundární monografické literatury, odborných článků z digitalizovaných databází a v neposlední řadě hojných primárních zdrojů. Z nich bych rád vyzdvihl britský digitalizovaný projekt *Public Record Office*, v němž jsem nejvíce čerpal z archivů kanceláře ministerského předsedy *The Prime Minister's Office Records (PREM)*. Americký úhel pohledu mi poté poskytly online dostupné archivy amerického ministerstva zahraničí *The Foreign Relations of United States (FRUS)* a americké prezidentské archivy *The Public Papers of the Presidents*.

³ KAISER: *British Foreign Policy...*, str. 18.

Z vydaných pamětí tehdejších aktérů jsem nejvíce ocenil objemnou trilogii memoárů Harolda Macmillana,⁴ v nichž britský ministerský předseda líčí svá klíčová rozhodnutí.

Oblast sekundární literatury nám nabízí celou škálu dostupných monografií. Z publikací zabývajících se primárně podstatou a rozměry britsko-amerického partnerství bych rád vyzdvihl monografii předního odborníka na *zvláštní vztah* Johna Dumbrella.⁵ Ten v aktualizovaném vydání své knihy popisuje vývoj spolupráce mezi oběma zeměmi během studené války i po ní. Samostatnou kapitolu v knize autor věnoval právě vojenské rovině britsko-americké spolupráce. Primárně britskou obrannou a jadernou politiku řeší ve svých publikacích John Baylis.⁶ Jeho knihy přinášely mnohé přepisy interních rozhovorů či záznamy z konferencí. Britskou zahraniční politiku dle mého nejlépe zmapovali autoři Wolfram Kaiser a Gillian Staerck.⁷ Jejich monografie je navíc časově omezena lety 1955-1964, tedy většinový záběr knihy se protínal s mým analyzovaným obdobím. Tematicky bohatá je v neposlední řadě biografická tvorba pojednávající o klíčové osobnosti tohoto období, Haroldu Macmillanovi. Rád bych vyzdvihl publikaci Johna Turnera,⁸ který je v rozporu s ostatními autory jako byli Alistair Horne a další. Turner nesouhlasí s Macmillanovým glorifikováním a ve své knize boří idealistické pověsti o Macmillanově osobnosti. Jeho zásluhy označuje za omezené a notně zveličené, významně přizívány byly navíc dle Turnera retrospektivní podporou Macmillanových vlastních memoárů. Na ryze zpravodajskou činnost a spolupráci britské a americké rozvědky se vyjadřují autoři Richard Aldrich a Michael Hopkins.

Co se struktury práce týče, je tvořena šesti kapitolami zachycujícími a hodnotícími vývoj poválečné jaderné politiky Velké Británie v kontextu *zvláštního vztahu* s USA. Úvodní kapitola nastiňuje základní souvislosti dané tématiky od konce druhé světové války do Suezské krize roku 1956, jež jsou nezbytné pro pochopení situace na počátku mnou analyzovaného období. Druhá kapitola již pokrývá první etapu Macmillanovy vlády 1957-1958, které dominovalo zrušení McMahonova zákona a tím obnovení po celou dekádu pozastavené nukleární spolupráce mezi oběma zeměmi. V následující kapitole zachycují roky 1959-1960 a definují pro ně

⁴ MACMILLAN, Harold: *Riding the Storm, 1956-1959*. London: Macmillan and Company Limited, 1971. 786 str.; MACMILLAN, Harold: *Pointing the Way, 1959-1961*. London: Macmillan London Limited, 1972. 504 str.; MACMILLAN, Harold: *At the End of the Day, 1961-1963*. London: Macmillan London Limited, 1973. 572 str.

⁵ DUMBRELL, John: *A Special Relationship: Anglo-American Relations from the Cold War to Iraq*, 2nd Edition. New York: Palgrave Macmillan, 2006, 318 str.

⁶ BAYLIS, John: *Anglo-American Defence Relations, 1939-1984: The Special Relationship*, 2nd Edition. London: Macmillan, 1984. 286 str.

⁷ KAISER, Wolfram; STAERCK, Gillian: *British Foreign Policy, 1955-64*. London: Macmillan Press LTD, 2000, 296 str.

⁸ TURNER, John: *Macmillan*, 1st Edition. New York: Longman, 1994. 301 str.

charakteristickou dvojí jadernou politikou britského premiéra cílícího na dohodu o zákazu testování jaderných zbraní za současného posilování britského jaderného arzenálu. Čtvrtá kapitola přináší nástup Johna F. Kennedyho do Bílého domu a s ním počátek tzv. Jack&Mac éry ve vzájemných britsko-amerických vztazích. Tato etapa let 1961-1962 je specifická prohlubující se nukleární spoluprací mezi oběma zeměmi, kterou symbolizoval zejména americký závazek dodání raket Skybolt britskému spojenci. Pátá kapitola obsahující léta 1962-1963 poté představuje vrchol britské jaderné diplomacie symbolizovaný dohodou v Nassau stvrzující odprodej amerických raket Polaris či iniciováním podpisu smlouvy o zákazu jaderného testování. Závěrečná kapitola je mou osobní analýzou pokoušející se o zodpovězení výzkumných otázek v jednotlivých kapitolách a podkapitolách práce.

1 Britská jaderná politika a zvláštní vztah s USA (1945-1956)

S použitím prvních atomových bomb Američany v srpnu 1945 vstoupil do velmocenského soupeření o vliv klíčový faktor v podobě vlastnictví jaderné zbraně. Ten se stal záhy novým měřítkem světové moci a nástrojem udržování napětí mezi východním a západním blokem. Světové velmoci včetně Velké Británie tak po ukončení války urychlily své jaderné programy a pokusily se napodobit USA v nabytí jaderného arzenálu. Konkrétně na britskou jadernou politiku a její zájmy je poté nutno nahlížet v kontextu rozvíjejícího se *zvláštního vztahu* se Spojenými státy, jejichž podpora a spolupráce v nukleární oblasti byly pro Británii fakticky nepostradatelné.

1.1 Vznik a podstata zvláštního britsko-amerického vztahu

Koncept zvláštního britsko-amerického partnerství je nesmírně komplikovaný, jedinečný a nevznikl nijak náhle během procesu budování poválečného uspořádání světa, nýbrž se vyvíjel postupně po několik desetiletí. Během nich se coby důvod uváděly hodnoty jako společná historie, kultura či sdílený jazyk. Druhá světová válka a úzká vojenská spolupráce proti společnému nepříteli, jež jeho etablování významně urychlily, však prokázaly, že klíčovou hodnotou *zvláštního vztahu* představovaly národní zájmy obou zemí a rozložení sil ve světě. Přestože tak termín *zvláštní vztah* ve svém širokém pojetí odkazuje také na historickou, jazykovou či kulturní blízkost, díky nimž je tento vztah často sentimentálně nazýván bratrským,⁹ stěžejní se během druhé světové války a v počátcích studené války stala rovina zahraničně-politická, hospodářská a především vojensko-bezpečnostní.¹⁰

Primárně obrannou spoluprací mezi zeměmi a nutnost systematického prohlubování kooperace v rovině armádních činitelů zdůrazňoval také samotný tvůrce pojmu *zvláštní vztah* (v originále *Special Relationship*), Winston Churchill. Ten ve svém proslulém projevu ve Fultonu v březnu 1946 hovořil o „*bratrském uskupení a vzájemném porozumění anglicky mluvících zemí*“ a potvrdil význam *zvláštního vztahu* pro Brity coby jeden ze tří klíčových pilířů jejich zahraniční

⁹ Sentimentálně-mytologickou rovinu *zvláštního vztahu* zdůrazňoval v poválečné éře zejména Winston Churchill, nicméně později z ní profitoval ve vztahu k americkým prezidentům Eisenhowerovi a Kennedymu právě Harold Macmillan. DUMBRELL: *A Special Relationship*..., str. 12.

¹⁰ HLAVÁČEK, Pavel (a kol.): *Zahraniční politika a strategie Velké Británie ve 20. století*. Brno: Václav Klemm – Vydavatelství a nakladatelství, 2012, str. 117.

politiky.¹¹ Do značné míry se však jednalo o Churchillovo pragmatické uvědomění si poválečné slabosti Británie a ztrát jejího výsadního postavení ve světě, které mohlo být obnoveno právě skrze *zvláštní vztah* s USA ve vojenské oblasti. Hlubší britsko-americké partnerství se nicméně nezdálo racionálním pouze Churchillovi. Pozdější britský premiér James Callaghan spatřoval jeho význam v „*přirozeném sdílení klíčových postojů formujících budoucnost světa*“.¹² Henry Kissinger poté podstatu *zvláštního vztahu* obou zemí definoval nadstandardní úrovní věcnosti až intimnosti vzájemných jednání a označoval ho nikoliv za laskavost darovanou Američany, nýbrž za vybojované britské privilegium.¹³ John Dumbrell coby přední odborník na *zvláštní vztah* vyzdvihl jeho vzájemnost, ač ne zcela rovnou, v níž Britové usilovali o maximální možné využití privilegovaného postavení v západním světě otevřené americké hegemonie.¹⁴

1.2 Vývoj zvláštního vztahu a dominance jaderné oblasti

Nadstandardní porozumění mezi oběma zeměmi se po válce projevovalo v mnoha oblastech. Intenzivní orientace na USA totiž Británii skýtala příhodnou alternativu profitovat z amerického vlivu. Londýn se tak přes svou finanční, materiální i technologickou válečnou vyčerpanost mohl vymezit komunistickému bloku. Poválečnému *zvláštnímu vztahu* začala přirozeně dominovat vojensko-bezpečnostní oblast, neboť Britové nepokrytě cílili na bezpodmínečné udržení Američanů v Evropě coby stěžejního garanta poválečné evropské bezpečnosti. Vrcholem obranné spolupráce obou zemí se v roce 1949 stalo zformování Severoatlantické aliance a společný úspěch v konfrontaci se Sovětským svazem během tzv. první berlínské krize.¹⁵

Vůbec nejdříve však začala vykazovat prvky efektivní a úzké spolupráce oblast zpravodajská, v níž byly obě země společně s kanadskou, australskou a novozélandskou rozvědkou formálně vázány dohodou UKUSA z roku 1947.¹⁶ Britská rozvědka díky tomu poskytovala svá technická zařízení americké CIA, která současně řídila mnohé své operace

¹¹ Británie pokoušela o takovou politiku, aby čerpala výhody ze všech tří pilířů (USA, Commonwealth a Evropa) a přitom se ne zcela zavázala jedné ze stran. REYNOLDS, David.: *The Special Relationship: Rethinking Anglo-American Relations*. International Affairs: 1989, str. 94.

¹² DUMBRELL: *A Special Relationship...*, str. 13.

¹³ Kissinger ve svých pamětech zmiňuje britské zásluhy nejen za druhé světové války, ale také v souvislosti s realizací Marshallova plánu či utvoření Severoatlantické aliance. V tomto kontextu se tak podle něj stalo po válce pro Američany „*takřka psychologicky nemožné ignorovat britský pohled na věc*“. KISSINGER, Henry A.: *The White House Years*. Boston: Little, Brown, 1979, str. 89.

¹⁴ Podle Dumbrella tento vztah fungoval na vzájemném respektu, neboť americké uznání britských tradic a historie bylo kompenzováno britským respektem k americké vynalézavosti a hájení demokratických principů. DUMBRELL: *A Special Relationship...*, str. 19.

¹⁵ ARON, Raymond: *Historie XX. století*. Praha: Academia, 1999, str. 250.

¹⁶ ALDRICH, Richard J.; HOPKINS, Michael F.: *Intelligence, Defence, and Diplomacy: British Policy in the Post-war World*. London: Frank Cass, 1994. str. 141.

z americké ambasády v Británii. Bezpečnostní a zpravodajské složky organizace UKUSA disponovaly na konci 40. let více než čtvrt milionem pracovníků a celkovým rozpočtem okolo 16-18 miliard amerických dolarů, což z ní dělalo jednu z největších byrokratických organizací na světě s obrovským politickým vlivem a mocí.¹⁷

V rámci poválečného *zvláštního vztahu* poté ve světle prvních atomových explozí v srpnu 1945 nabyla největší priority a zaujala exkluzivní místo oblast jaderných zbraní, neboť právě ta se stala podmínkou velmocenského postavení, mezinárodní prestiže a garance bezpečnosti. Začalo tak sedmdesát let trvající jaderné partnerství mezi Británií a USA, jež nemá v rámci mezinárodních vztahů obdoby a je co do intenzity a rozsahu sdílení informací zcela unikátní. Na tento specifický rozměr *zvláštního vztahu* je však nezbytné nahlížet také z odlišné perspektivy, neboť v něm vedle onoho Churchillova bratrského souznění hrály svou roli také vzájemná nedůvěra, rivalita a podezřívání.¹⁸

1.2.1 Přijetí McMahonova zákona a prohlubování rozepří

Americké otestování atomové bomby v srpnu 1945 symbolicky naznačilo počínající dominanci USA v tvorbě světového řádu, v němž může hrát Británie pouze podřízenou roli. Přestože tak Británie dosáhla s USA za války nejužší možné nukleární spolupráce, sdílela s nimi nejtajnější informace a především významně přispěla k americkému projektu Manhattan a tím k sestrojení první atomové bomby, její úloha byla po válce zřetelně podřízená.¹⁹ Tuto skutečnost se pokusily poválečné britské elity změnit a systematicky usilovaly o ustanovení nukleární spolupráce na základech respektujících principy vzájemné rovnosti. Úsilí Londýna o uzákonění takovéto formy jaderného partnerství vyvrcholilo podepsáním tzv. Groves-Andersonova²⁰ memoranda v listopadu 1945, které stvrzovalo, že „žádná ze zúčastněných zemí – USA, Británie a Kanada – nepoužije atomové zbraně bez předchozí konzultace s ostatními smluvními stranami.“²¹

¹⁷ DUMBRELL: *A Special Relationship...*, str. 51.

¹⁸ Obě země se během studené války často projevovaly spíše jako pragmatičtí hráči hájící si své politicko-ekonomické zájmy, než předurčení spojenci. ALDRICH: *Intelligence, Defence, and Diplomacy...*, str. 143.

¹⁹ Tato britská submisivnost neplatila na počátku druhé světové války, kdy měl britský jaderný program před tím americkým značný náskok. Ten přetrvával až do roku 1942 a do postupného sloučení obou programů. BALL, Stephen: *Military Nuclear Relations between the United States and Great Britain*. *The Historical Journal*: 1995, str. 439.

²⁰ Dohoda vzešla z jednání amerického generála Leslieho R. Grovese a britského vládního experta pro nukleární otázky Sira Johna Andersona. TAMTÉŽ: str. 451.

²¹ Z britského hlediska tak Groves-Andersonovo memorandum představuje dohodu ujednávanou, že praktické použití amerického jaderného arzenálu bude neprodleně podléhat společnému britsko-americkému rozhodnutí. BAYLIS, John: *Anglo-American Defence Relations...*, str. 49.

Ze strany Američanů však bylo memorandum podepsáno spíše ze solidarity a snahy ocenit britský příspěvek k zadržování komunismu než z vlastního zájmu o hlubší nukleární kooperaci. Počínaje získáním jaderného monopolu si totiž začali svá nukleární tajemství pragmaticky střežit a neumožňovali přístup k citlivým datům a informacím. Rezervované americké postoje postupně přerostly do stavu odpírání, jež kulminovalo v přijetí restriktivního zákona o atomové energii neboli McMahanova zákona v roce 1946.²² Tento krok fakticky pozastavil válečnou nukleární spolupráci mezi zeměmi započatou v roce 1943 a zakázal americké administrativě poskytovat nukleární technologie a know-how druhým zemím.²³

Přestože tak americká strana zdůrazňovala význam britského spojení a nezbytnost veškeré možné americké podpory včetně konzultací v širokém okruhu témat, budoucnost Británie spatřovala spíše v lokálním měřítku, zejména coby prostředníka amerického vlivu uvnitř prohlubující se evropské integrace. K ochlazení přispěla přirozeně také vláda labouristů, která vystupovala otevřeně pacifisticky a ve svém politickém diskurzu nelpěli na spolupráci s Washingtonem tolik jako předchozí konzervativní vláda. Ratifikací McMahanova zákona, neochotou položit základy spolupráce na rovnějších principech a porušováním Groves-Andersonova memoranda tak Američané odstartovali erozi *zvláštního vztahu*. Britská vláda tím dostala silný impuls k vydání se alternativní cestou vlastního zdroje jaderného odstrašení.²⁴

1.2.2 Cesta vlastního zdroje jaderného odstrašení Velké Británie

Disponovat relevantní nezávislou jadernou silou bylo pro Brity od počátku jaderného věku klíčovým tématem, neboť by jim vytvořila vyjednávací pozici nejen vůči Moskvě, ale především vůči Washingtonu, na jehož podpoře a porozumění záviselo pokračování britského velmocenského postavení.²⁵ Počínaje přijetím McMahanova zákona americkou legislativou v roce 1946 se tato britská potřeba dále zintenzivnila a byla převedena do reality obnovením válečného jaderného programu labouristickou vládou Clementa Atleeho. Vývoj nezávislého zdroje britského jaderného odstrašení se záhy stal příčinou i důsledkem dalšího ochlazení

²² Hlavním důvodem k jeho přijetí se nakonec oficiálně staly americké obavy z nedůvěryhodnosti britských bezpečnostních služeb a rizika úniku citlivých nukleárních informací do SSSR. BAYLIS: *Anglo-American Relations...*, str. 43.

²³ Problém představovala smrt Franklina D. Roosevelta a nástup Harryho Trumana. Ten byl totiž značně neinformován např. o dohodě s Churchillem z roku 1944 spočívající ve vzájemném závazku o pokračování nukleární spolupráce i po skončení druhé světové války. TAMTÉŽ: str. 46.

²⁴ HORNE, Alistair: *Macmillan, 1894-1956*. London: Macmillan, 1988, str. 347.

²⁵ KAISER: *British Foreign Policy...*, str. 37.

britsko-amerických vztahů. Londýn tak ve svém programu brzy pokračoval přes otevřený nesouhlas amerického Kongresu a intenzivní tlak Trumanovy administrativy.²⁶

Utvářející se britský jaderný arzenál nicméně tlak Američanů i vlastní hospodářské potíže překonal, a přestože až do roku 1958 čelil podmínkám vylučujícím jakoukoliv formu kooperace ze strany McMahonova zákona, přinesl brzy první reálné výsledky. Exploze prvního britského atomového testu *Hurricane* v říjnu 1952 u australského pobřeží potvrdila britský status jaderné mocnosti a dokázala americkému spojenci, že Britové jsou schopni vést nezávislý jaderný program bez jejich pomoci. Američanům se tak Británie začala jevit jako opět atraktivní vojenský partner a postupně přehodnotili své izolacionistické postoje a restriktivní nukleární legislativu. Tento americký názorový obrat byl o to uspíšen, když padlo o rok později rozhodnutí předních britských generálů o podpoře vývoje nezávislé vodíkové bomby.²⁷ Reakcí Washingtonu se stalo přijetí usnesení o povolení omezené míry sdílení nukleárních informací s Británií, což položilo základ nového, ač stále velmi limitovaného, partnerství.

1.3 Zmrazení zvláštního vztahu během Suezské krize

Náznamy oblevy mezi spojenci v jaderných otázkách i v zahraničně-politických tématech však byly záhy konfrontovány rokem 1956, kdy explodovala situace na destabilizovaném Blízkém východě. Symbolický souboj Británie s Egyptem vedeným nacionalistou Gamálem Násirem vstoupila do dějin jako Suezská krize a nejvíce otřásla poválečným *zvláštním vztahem*. Její vypuknutí souviselo s přiblížením se Egypta k SSSR a odklonem od západních hodnot, jež vedly až ke znárodnění Suezského kanálu v červenci 1956. S tímto krokem došlo k zabavení podílu britských akcionářů na společnosti a potenciálnímu ohrožení levných dodávek arabské ropy.²⁸

Anthony Eden byl proto coby odchovanec Churchilla a odmítač politiky appeasementu utvrzen v přesvědčení definitivně s Násirem zúčtovat. Dne 30. července 1956 tak rozhodl bez prodlení použít vojenskou sílu ke stabilizaci klíčového blízkovýchodního regionu, a to s plným vědomím o neinformovanosti a očekávaného nesouhlasu ze strany Washingtonu. Přestože premiér Eden sdílel názor, že bez Ameriky je Británie ztracena, za podpory politických partnerů

²⁶ Ta přistoupila v roce 1949 ke krajnímu řešení, když navrhla Britům alternativu v podobě „posílení vzájemné nukleární kooperace a tzv. dodávky jaderných bomb na požádání“ výměnou právě za upuštění od programu vlastního jaderného odstrašení. Americký Kongres nicméně návrh neratifikoval a radikálně se vymezil vůči jakékoliv formě sdílení nukleárních informací. BAYLIS: *Anglo-American Defence...*, str. 43.

²⁷ Tento krok byl odůvodněn názorem, že „by bylo krajně neuvážené ponechat Američanům jejich současný nukleární monopol za situace, kdy je Britům odepráno právo ovlivňovat politiku použití této zbraně“. OVENDALE, Ritchie (ed.): *British Defence Policy since 1945*. Manchester: Manchester University Press, 1994, str. 104.

²⁸ LLOYD, Selwyn: *Suez, 1956: A Personal Account*. London: Jonathan Cape Ltd, 1978, str. 93.

Churchilla s Macmillanem svolil k vojenské akci bez dalších konzultací s USA. Oba totiž shodně podporovali řešení intervence a proamericky laděný ministr financí Macmillan dokonce vyjádřil své přesvědčení, že „*Británie a Francie jsou nuceny přijmout tuto výzvu bez podpory USA, anebo akceptovat propad do kategorie druhořadých zemí*“.²⁹

Mrazivá americká reakce přišla z USA bezprostředně po zahájení ofenzivy. Washington britskému spojenci pohrozil, že nepřeruší-li okamžitě své vojenské operace na Blízkém východě, způsobí USA devaluaci libry a tím zdražení světových cen ropy. Opuštěna svým klíčovým spojencem a diplomaticky sevřena sovětskými výhrůzkami i kritikou světového veřejného mínění tak Británie kapitulovala a začala stahovat své jednotky ze Suez.³⁰ Ve skutečnosti Washington v zásadě nic neměl proti pokračující přítomnosti Britů v oblasti Suez, neboť si dobře uvědomoval, že Británie je spolehlivým spojencem v arabském světě a oslabení jejího vlivu by explicitně znamenalo posílení moci SSSR.³¹ Ve Washingtonu však převládly obavy z blížících se voleb, když Eisenhower odmítl riskovat eskalaci tradičního odporu americké veřejnosti vůči evropskému kolonialismu. Další důvod lze hledat v osobnosti amerického ministra zahraničí Johna F. Dullese, jenž měl tendenci ignorovat zvláštní vztah s Británií.³²

Suezská krize se tak stala pro Brity traumatickým důkazem skutečnosti, že jejich země ztratila svobodu samostatného rozhodování a nadále není schopna hrát roli světové velmoci proti vůli USA. V Británii toto uvědomění si vlastní velmocenské slabosti způsobilo významné rozšíření anti-amerikanismu,³³ jehož postupné otupení si za svou prioritu vytyčil nově zvolený proamerický premiér Harold Macmillan. Ten ve funkci nahradil nemocí zkoušeného a politicky zdiskreditovaného Edena, přestože sám představoval jednoho z hlavních konspirátorů britské intervence v Suez.³⁴

²⁹ Macmillan současně ujišťoval premiéra Edena o zákulisní podpoře USA. Existují proto dohady, zda Macmillan coby jeden z nejhrolivějších zastánců intervence záměrně nezkresloval obsahy svých jednání s americkými protějšky. COKER, Christopher: *Empires in Conflict: The Growing Rift Between Europe and the United States*. Oxford: Royal United Services Institute for Defence and Security Studies, 2003, str. 13.

³⁰ OVENDALE, Ritchie: *Anglo-American Relations in the Twentieth Century*. Basingstoke: Macmillan, 1998, str. 114.

³¹ V USA panovala obava založená na analýze George F. Kennana, jenž propagoval myšlenku, že vzniklá mocenská geografická vakua kdekoli po světě budou okamžitě zaplněna rozpínavou komunistickou ideologií. SANDERS, David: *Losing and Empire, Finding a Role: British Foreign Policy since 1945*. London: Macmillan Education Ltd, 1990, str. 102.

³² BARLETT, John C.: *The Special Relationship: Political History of Anglo-American Relations Since 1945*. Oxford: Longman, 1992, str. 88.

³³ Britský anti-amerikanismus byl živěn zejména odmítáním přijetí reality poválečné „*britské závislosti na USA*“ namísto žádaného „*britského vlivu na USA*“. BAYLIS: *The Anglo-American Relations...*, str. 84.

³⁴ Volba Macmillana jako Edenova nástupce byla totiž podporována nejen odstupujícím Edenem, ale také samotným Winstonem Churchillem. PONTING, Clive: *Churchill*, 1. vydání. Praha: BB Art, 1997, str. 728.

2 Nástup Macmillana a obnova jaderné spolupráce (1957-1958)

Jádro Macmillanovy zahraniční politiky se od ledna 1957 pragmaticky upíralo k cíli udržet vliv Británie ve světě šikovností, nikoliv silou, na což cílil formou „*užšího ulpění Británie k politice USA za jejího současného ohýbání zájmům Británie*“.³⁵ Během let své vlády se proto významně zasadil za obnovení a zintenzivnění spolupráce v rámci *zvláštního vztahu*.³⁶ S takto otevřeně proamerickým postojem nebyl Macmillan v britských politických kruzích osamocen, avšak představoval jediného poválečného ministerského předsedu, který na tomto pilíři vybudoval celou svou zahraniční politiku.³⁷ Již během pozdních 50. let slavily Macmillanovy politické své iniciativy první úspěchy a *zvláštní vztah* byl postupně přestavován zpět na principy důvěry a respektu, přestože zejména v obranných otázkách bylo prohloubení spolupráce vzhledem k ekonomické slabosti Británie a jisté míře amerického nezájmu velmi složité. Nový britský premiér proto primárně cílil na vytvoření obrazu Británie coby hlavního amerického spojence a nepostradatelného partnera v jejich mezinárodním boji proti komunismu.

K prosazení své nové koncepce fungování *zvláštního vztahu* však musel Macmillan přesvědčit značné množství pochybovačů na domácí politické scéně a obhájit ji i za cenu britského akceptování otevřené americké hegemonie.³⁸ Daleko větší výzvou pro jeho politické schopnosti se však záhy ukázala neústupnost velké části politických elit ve Washingtonu. Přestože americké ministerstvo obrany demonstrovalo v souladu s Macmillanovou vizí podporu britskému jadernému zbrojení za předpokladu aktivní britské angažovanosti po boku USA na zahraničně-politickém poli, o poznání skeptičtější se jevil postoj amerického ministerstva zahraničí v čele s Johnem F. Dullesem.³⁹ Zkušený americký diplomat se prezentoval jako zcela

³⁵ TURNER: *Macmillan...*, str. 271.

³⁶ K této úloze byl do jisté míry předurčen svým částečným americkým původem, když stejně jako jeho politický vzor Winston Churchill pocházel z manželství britského otce a americké matky. LUŇÁK, Petr: *Západ. Spojené státy a Západní Evropa ve studené válce*. Praha: Nakladatelství LIBRI, 1997, str. 175.

³⁷ Někteří pováleční premiéři Američanům příliš nedůvěřovali jako Anthony Eden či Harold Wilson, anebo jen zastávali lehce pesimistický pohled jako Winston Churchill. TURNER: *Macmillan...*, str. 130.

³⁸ Podle Maxe Beloffa byl sám Macmillan „*klíčovým agentem revoluce britského myšlení*“ ve smyslu přistoupení Britů na nastavení *zvláštního vztahu* na základech otevřené americké hegemonie. LOUIS, William R.; OWEN, Roger: *Suez 1956: The Crisis and its Consequences*. Oxford: Clarendon Press, 1989, str. 333.

³⁹ FRUS, Foreign Relations of United States, 1955-1957: *Northern European Chiefs of Mission Conference*. London, 19-21 September 1957. Vol. IV, str. 610.

neochotný podpořit jakékoliv ústupky v rámci *zvláštního vztahu* a obdobně se k intenzivnější formě bilaterální kooperace stavěla také většina poradců amerického prezidenta.⁴⁰

Z těchto důvodů vsadil Macmillan vše na navázání co nejužšího vztahu se samotným prezidentem Eisenhowerem, s nímž ho pojily četné vzpomínky na společný protinacistický boj. Na základech otevřené vřelosti a přátelskosti tak mohl britský premiér v soukromých jednáních naplno rozvíjet svou analogii Britů coby Řeků uprostřed velké římské, resp. americké říše.⁴¹ Tato metafora „*Britů jako Řeků civilizujících a vedoucích dosud nevyzrálou římskou říši Američanů*“ se stala v počátcích Macmillanovy vlády klíčová pro premiérův postoj ke spolupráci obou zemí také v klíčové jaderné oblasti.⁴²

2.1 Obnova zvláštního vztahu a koncept vzájemné závislosti

Britský pohled na *zvláštní vztah* s USA po Suezské krizi shrnul britský velvyslanec ve Washingtonu Harold Caccia jako velmi racionální a vycházející ze zcela realistických předpokladů. Ty stály na akceptování stávající americké vůdčí role, z níž se Británii dařilo díky vzájemné důvěře a historickým souvislostem významně profitovat. Zisky, které z tohoto *zvláštního vztahu* Británii plynuly, navíc dalece přesahovaly její skutečné fyzické síly.⁴³ Přesto se však britská strana pokoušela o zdůraznění pozitiv plynoucích ze *zvláštního vztahu* pro Američany a o navození jakési pomyslné rovnováhy mezi oběma stranami. Tohoto stavu oboustranné potřeby a nikoliv pouze britské závislosti na USA se pokoušela Macmillanova vláda dosáhnout aplikováním tzv. konceptu vzájemné závislosti s důrazem na otázky jaderného zbrojení a vojenské ochrany před Sovětským svazem. Cílem tohoto konceptu mělo být zavedení pravidla, kdy budou klíčová obranná témata posuzována z pohledů obou dvou zemí.⁴⁴

Co se pohnutek britské vlády k realizaci doktríny vzájemné závislosti týče, Britové jejím prostřednictvím cílili na zbavení se úlohy amerického satelitu a na celkové posílení své pozice v rámci *zvláštního vztahu*. Z tohoto postavení chtěli navíc profitovat i ve vztahu ke svým

⁴⁰ Ti v čele s Dullesem varovali Eisenhowera před užším vztahem USA s Británií a vyjadřovali stále větší neochotu k udržování nadstandardního *zvláštního vztahu*. PREM, Public Record Office, 11/2689: *Harold Caccia (Ambassador in Washington) to Selwyn Lloyd*. 3th June 1958.

⁴¹ EVANS, Harold: *Downing Street Diary*. London: Hodder & Stoughton, 1981. str. 112.

⁴² MACMILLAN, Harold: *War Diaries: Politics and War in the Mediterranean, 1943-1945*. New York: St Martin's Press, 1984. Str. 446.

⁴³ PREM 11/2189: *The Present State of Anglo-United States Relations; Sir Harold Caccia to Mr Selwyn Lloyd*. Washington, 28th December 1956.

⁴⁴ Ve vážných bezpečnostních tématech tak měly být vždy hodnoceny klady a zápory zvažovaného rozhodnutí pro obě strany a k přijetí určitých opatření mělo být nezbytně kalkulováno s pozicemi obou dvou stran. BAYLIS: *Anglo-American Relations...*, str. 96.

ostatním spojencům. Koncept vzájemné závislosti tak pro Británii fakticky představoval způsob čerpání americké finanční, personální a také materiální podpory, což jí mělo zajistit setrvání v pozici jaderné velmoci. Naopak silně negativně se k realizování doktríny stavěly některé politické kruhy v USA v čele s Dullesem, jež v ní spatřovaly rizikový krok z pohledu vytvoření precedentu bilaterální spolupráce mezi USA a druhou zemí.⁴⁵

2.1.1 První oficiální setkání Macmillana s Eisenhowerem na Bermudách

První příležitost k realizaci Macmillanových politických cílů ve vztahu k USA se naskytla při tzv. bermudské konferenci v březnu 1957, kde si oba státníci vyměnili za asistence svých ministrů zahraničí Johna F. Dullese a Selwyna Lloyda své názory a postoje ke klíčovým světovým tématům oboustranného zájmu. Tři dny trvající konference přinesla očekávaný konsenzus v zahraničně-politických tématech, když oba státníci vyjádřili své uvědomění nad mírou zodpovědnosti sjednotit strategie obou zemí v zájmu zachování světového míru. O něco zdráhavěji se však americká strana stavěla k otázkám zrušení restriktivních jaderných zákonů⁴⁶ a tím opětovného uvolnění nukleární kooperace, které britský premiér požadoval. V této věci se tak Macmillanovi prozatím dostalo nezávazného Eisenhowerova příslibu o přehodnocení dosavadní praxe nesdílení jaderných informací a o přednostním jednání s Británií v otázkách produkce jaderných hlavic, těžbě štěpného materiálu a výměně technologických informací.

Konferenci na Bermudách lze nicméně považovat za nezpochybnitelný úspěch Macmillanovy diplomacie, neboť došlo ke konsenzu také v otázce nukleárních testů a především v oblasti obranné strategie britských ostrovů a celého Západu. Ten demonstrovala dohoda na rozmístění 60 amerických balistických raket středního doletu Thor na pobřeží východní Anglie, což demonstrovalo vstřícný krok Washingtonu ke společnému plánování vzdušné obrany západního světa.⁴⁷ Využití těchto raket, jež setrvaly na britských ostrovech až do roku 1963, spadalo pod tzv. dvojí systém rozhodování a podléhaly tak britskému právu veta na jejich odpálení. Od Američanů se tak jednalo o symbolicky podanou ruku ve snaze pomoci Britům

⁴⁵ John F. Dulles v této otázce naopak dlouhodobě preferoval srovnání amerického vztahu s Británií na úroveň ostatních spojeneckých zemí a upřednostňoval koncept vzájemné závislosti všech zemí Severoatlantické aliance bez specifických bilaterálních výhod mezi jednotlivými členy. BAYLIS: *Anglo-American Relations...*, str. 116.

⁴⁶ Jednalo se o McMahonův zákon (1946) a Zákon o atomové energii (1954), jejichž obsahy fakticky zamezovaly jaderné spolupráci USA s ostatními zeměmi. KAISER: *British Foreign Policy...*, str. 37.

⁴⁷ DEFE, Public Record Office, 13/394: *Minister of Defence Duncan Sandys: Memorandum to the Prime Minister*, 2 December 1958.

překlenout období vývoje vlastních raket Blue Streak a Blue Steel, jež měly s přicházející novou érou jaderného zbrojení doplnit a postupně nahradit zastarávající britské bombardéry.⁴⁸

2.2 Sandysovy radikální škrty v britských obranných rozpočtech

Británie však brzy pochopila, že pro ni bude velmi nákladné, ne-li finančně neúnosné, udržet si nezávislý zdroj jaderného odstrašení. Vývoj jaderných raketových programů Blue Streak a Blue Steel byl totiž na jaře roku 1957 konfrontován odhady prohibitivně vysokých nákladů na jejich dokončení, což bylo v ostrém kontrastu s novou koncepcí britské obranné politiky nového ministra obrany Duncana Sandyse.⁴⁹ Reforma britských obranných sil totiž představovala pro ekonomicky strádající Británii otázku přežití a bylo nezbytné urychleně nalézt méně nákladné rozpočtové varianty za současného dostání stávajících vojenských závazků Británie.⁵⁰

Sandys proto vydal v dubnu 1957 tzv. *White Paper*, spočívající v důkladné revizi obranných rozpočtů Spojeného království a předkládající řešení v podobě mohutných škrťů ve výdajové stránce. Centrálním konceptem celého dokumentu bylo hledání odpovědi na otázku, „jak získat maximálně efektivní obranu země za rozumné náklady?“⁵¹ Nová obranná strategie měla být dle Sandyse koncipována na snížení rozpočtů konvenční armády, vzdání se nákladných imperiálních závazků a naopak převedení prioritního významu na nezávislé jaderné odstrašení.⁵² Škrty v konvenčním zbrojení nicméně znamenaly redukcii britských sil v Německu takřka o 40 % a zasáhly nejen pozemní vojsko, ale také námořnictvo a části taktických vzdušných sil.⁵³

Realizované škrty v rozpočtech konvenční armády měly být v rámci udržení stávajících vojenských kapacit kompenzovány ještě větším důrazem na vývoj britského jaderného arzenálu. Ten se však v této době opíral o zastaralé britské bombardéry třídy V,⁵⁴ které sice disponovaly dlouhým doletem a četnými bojovými zkušenostmi, avšak v kontextu nově vyvíjených protiletadlových zbraňových systémů po celém světě mohutně ztrácely na významu. Na nástup

⁴⁸ Druhá polovina 50. let totiž odstartovala tzv. raketovou éru, kdy jaderné zbrojení přešlo do etapy balistických jaderných raket. Britské nezávislé programy Blue Streak a Blue Steel byly s cílem možnosti útoku na SSSR spuštěny v průběhu roku 1955. DEFE, 13/394: *Minister of Defence Duncan Sandys...*

⁴⁹ Churchillův zeť Duncan Sandys byl Macmillanem dosazen coby muž činu s ohledem na nutnost radikálních reforem, přestože se v politických kruzích netěšil přílišné oblibě. KAISER: *British Foreign Policy...*, str. 5.

⁵⁰ Sandysovy radikální škrty v obranných rozpočtech měly přinést snížení výdajů z 10 % na 7 % britského HDP do roku 1964. TAMTÉŽ: str. 6.

⁵¹ MACMILLAN: *Pointing the Way...*, str. 84.

⁵² PATERSON, R. H.: *Britain's Strategic Nuclear Deterrent: From Before the V-bomber to Beyond Trident*. London: Frank Cass, 1997. str. 23.

⁵³ Zbytek konvenční armády měl být nadále budován na bázi dobrovolnických sil, což souviselo s pozdějším zrušením povinné vojenské služby v roce 1962. SANDERS: *Losing and Empire...*, str. 230.

⁵⁴ LOUIS, William R.; BULL, Hedley: *The Special Relationship: Anglo-American Relations since 1945*. Oxford: Clarendon Press, 1986. str. 126.

tzv. raketového věku, kdy se důraz v jaderném zbrojení začal posouvat od samotné bomby k prostředkům jejího dopravování, tak reagovali Britové zintenzivněním svého projektu nukleární rakety Blue Streak a tím také zvýšení stupně nezávislosti svého jaderného odstrašení. V průběhu jejího vývoje však byla britská vláda prozatímně nucena spoléhat na americkou výpomoc v podobě poskytnutí balistických raket Thor.⁵⁵ Tato nukleární závislost se navíc měla postupem času prohlubovat, neboť stále pesimističtější odhady predikovaly prohibitivní eskalaci růstu nákladů na vývoj Blue Streak a zpochybňovány byly také efektivnost a využitelnost zbraně pro relativně malý ostrov Spojeného království.⁵⁶

2.3 Britská jaderná politika v kontextu událostí let 1957-1958

Alarmně narůstající náklady na technologický vývoj, smršťující se obranné rozpočty ale i postupné oboustranné uvědomování si, že bezpečnost západního světa vyžaduje být připraven na všechny eventuality, zapříčinily další postojový posun americké administrativy směrem k hlubší bilaterální spolupráci. Primárně v jaderné oblasti poté začalo být zřejmé, že duplikace jaderných výzkumů obou zemí představuje čisté plýtvání finančními prostředky, jež by bylo možné efektivněji využít na mezinárodní scéně při zadržování komunismu. Sdílení nukleárních informací mezi Washingtonem a Londýnem, jež slibovalo ušetření významných nákladů na obou stranách, se tak den ode dne jevilo stále reálněji. Z pohledu Británie navíc tento další krok v britsko-americké spolupráci představoval existenční otázku, neboť již nebyla nadále schopna financovat svůj nákladný jaderný výzkum ze svých vlastních zdrojů.⁵⁷

2.3.1 Dilemata po vypuštění sovětského satelitu Sputnik

Průlomovým milníkem zpřístupnění nukleární spolupráce mezi USA a Británií se stalo vypuštění historicky první umělé družice na oběžnou dráhu dne 4. října 1957. Zpráva o sovětském satelitu Sputnik ochromila celý západní svět, avšak vůbec nejvíce zasáhla Spojené státy, pro které znamenalo sovětské dobytí kosmického prostoru jasnou porážku ve vesmírných závodech a diametrální změnu v rozložení sil v nukleární oblasti.⁵⁸ Situaci z amerického pohledu ještě více

⁵⁵ Přestože implementace raket Thor v Británii a tím svěření jaderné obrany britských ostrovů do amerických rukou představovalo jedinou možnost, později Macmillan litoval, že tím jeho země fakticky ztratila značnou část své prestiže coby samostatné jaderné velmoci. TURNER: *Macmillan...*, str. 131.

⁵⁶ PREM 11/4229: *Record of a meeting held at Bali-Hai, the Bahamas*. 19 December 1962.

⁵⁷ KAISER: *British Foreign Policy...*, str. 37-38.

⁵⁸ DEFE 13/394: *Minister of Defence Duncan Sandys: General Review of Policy – Procurement of Thor IRBMs*, Wednesday 24 September 1958.

zkomplikovalo odhalení prvního sovětského testu interkontinentální balistické střely v průběhu léta 1957. USA se tak rázem ocitly v pozici přímého ohrožení svého území, což vyvolalo obavy nejen zde, ale i v ostatních evropských zemích.⁵⁹

Konkrétně v Británii tato událost vznášela do popředí politického zájmu klíčovou otázku, zda „budou Spojené státy ochotny nasadit své jaderné zbraně k obraně Londýna, Paříže či Bonnu, bude-li to pro ně znamenat sovětský odvetný jaderný útok na Boston, New York či Los Angeles?“.⁶⁰ Britské znepokojení stálo na předpokladu, že Spojené státy na rozdíl od Británie disponují hypotetickou možností volby mezi vlastním atomovým zásahem či rezignací na závazek bránit Evropu. Politická elita Británie tak byla názorově rozdělena na dva tábory dle souhlasu či nesouhlasu s výrokem ministra obrany Sandyse, že „*Spojené státy budou i nadále pokračovat v hraní role vůdce NATO a ochránce svobodného světa*“. ⁶¹ Silící hlasy pochybovačů o americkém odhodlání nakonec dosáhli uzavření smluvního závazku mezi Brity a Američany deklarujících společné odhodlání „*odvetně vracet všemi dostupnými prostředky jakýkoliv útok na členskou zemi NATO včetně jaderného úderu ... i za situace, že tím samy ponесou plnou tíhu sovětského jaderného arzenálu*“. ⁶²

Věcnou reakcí Británie na sovětské vypuštění Sputniku představovalo zvýšené úsilí v budování nezávislého jaderného odstrašení. Británie tak dále zintenzivnila svůj nukleární program, což však naráželo na nesouhlas Američanů, jejichž dlouhodobá jaderná strategie systematicky cílila na odrazení nezávislých jaderných arzenálů. Této pozice se britská vláda rozhodla využít ve svůj prospěch apelováním na odvolání restriktivního McMahonova zákona a tím umožnění spolupráce vůči sovětské hrozbě. Přestože americká odpověď na požadavek úplného zrušení zákona byla zatím stále poněkud nepřesvědčivá, prezident Eisenhower vyjádřil souhlas se zesílením formy jaderné spolupráce a pozval Macmillana na konec října do Washingtonu. Toto gesto bylo britskými představiteli entusiasticky vnímáno jako pokračující revize amerických postojů a předzvěst zrušení McMahonova zákona.⁶³

⁵⁹ DEFE 13/394: *Minister of Defence Duncan Sandys...*

⁶⁰ GALLOIS, Pierre M.: *Balance of Terror: Strategy for the Nuclear Age*, 1st Edition. Boston: Houghton Mifflin, 1961. str. 139.

⁶¹ Britští pochybovači byli naopak reprezentováni názorem, že Američané již nebudou tolik inklinovat k odvetné obraně zejména periferních oblastí NATO za nastalé situace jaderné parity mezi nimi a Sověty. TAMTÉŽ: str. 140.

⁶² DEFE 13/394: *Minister of Defence Duncan Sandys: General Review of Policy – Procurement of Thor IRBMs*, Wednesday 24 September 1958.

⁶³ BAYLIS: *Anglo-American Relations...*, str. 113-114.

2.3.2 Washingtonská konference o obnovení jaderné spolupráce

V listopadu roku 1957 odcestoval britský premiér na avizovanou návštěvu Washingtonu v pozici lídra země, která počínaje první úspěšnou testovanou explozí v květnu 1957, představovala pokrokově třetí světovou velmoc vlastníci vodíkové zbraně.⁶⁴ V souvislosti s další ranou pro americký jaderný monopol v podobě vypuštění sovětské družice Sputnik tak panovala na britské straně intenzivní očekávání amerických ústupků v otázce restriktivních jaderných zákonů. Ty byly pro Brity nezbytné, neboť nezávislý jaderný program Británie již nebyl schopen v rámci svých finančních omezení shromažďovat dostatek relevantních výzkumů pro pokračování vývoje. Macmillan tak odjížděl do Washingtonu primárně s cílem apelování na zpřístupnění amerických nukleárních technologií, zatímco vedlejší výzvou se pro něj stalo představení svého akčního plánu na obrannou konsolidaci Severoatlantické aliance pomocí rozšířené instalace amerických raket IRBM v Evropě.⁶⁵

Z amerického úhlu pohledu vznášelo urgentní zájem na nukleární spolupráci zejména jaderné dozbrojování Sovětského svazu v průběhu druhé poloviny 50. let. Prezident Eisenhower navíc společně s Dullesem usoudili, že Britové dosáhli takové úrovně jaderné technologické vyspělosti, jež pro Američany zvýhodňuje variantu zrevidování jejich restriktivní legislativy. Toto uvědomění vedlo amerického prezidenta ke složení závazku zasadit se u Kongresu o revizi zákona o atomové energii⁶⁶ a v mezidobí asistovat Britům ve vývoji jejich prototypu moderní rakety středního doletu Blue Streak. Macmillanovi navíc bylo vyhověno také v otázce rozmístění amerických raket IRBM s jadernými hlavicemi v západní Evropě. Klíčový důvod k americkým ústupkům představovalo konečné uvědomění si, že společná obrana západního světa se stane výhodnější a méně nákladnou právě skrze výměnu nukleárních informací.⁶⁷

2.3.3 Dodatek v McMahanově zákoně v listopadu 1957

Dne 3. listopadu dostal Eisenhower svému závazku Macmillanovi a podepsal dodatek k McMahanově zákonu opravňující svou zemi k jaderné spolupráci s Británií a rušící paragraf o

⁶⁴ Zkušební výbuchy britských vodíkových bomb byly uskutečněny pod operačním názvem *Grapple* na britských Vánočních ostrovech. PATERSON: *Britain's Strategic Nuclear...*, str. 19.

⁶⁵ Jednalo se o tzv. *Intermediate Range Ballistic Missiles*, jež měly vytvořit protisovětský nukleární štít nad západní Evropou. TURNER: *Macmillan...*, str. 135.

⁶⁶ Tzv. *Atomic Energy Act* byl přijat Eisenhowerovou administrativou v roce 1954 a byl novelou McMahanova zákona z roku 1946. MCDONALD: *Anglo-American Relations...*, str. 139.

⁶⁷ Dle Baylise navíc americká strana došla k přesvědčení, že touto dohodou nebude ani jedna ze zúčastněných zemí podstupovat žádná bezpečnostní rizika. BAYLIS: *Anglo-American Relations...*, str. 105.

zákazu sdílení jaderných technologií a informací mezi oběma zeměmi. Obě dohody byly americkým Kongresem ratifikovány dne 3. července 1958 a zavázaly obě dvě smluvní strany ke „spolupráci ve věci užití atomové energie pro bezpečnostní účely obou zemí“.⁶⁸ Británie tak získala privilegovaný přístup k americkým nukleárním tajemstvím. Dodatek McMahonova zákona tak odstartoval počátek nové etapy, v níž se nukleární spolupráce stala vedle kooperace zpravodajských služeb opět jádrem *zvláštního vztahu*.⁶⁹

Pro Brity představoval dodatek v McMahonově zákoně uvolňující sdílení jaderných technologií vůbec největší úspěch 50. let, neboť jim poskytl příležitost pokračovat ve vývoji svého jaderného programu dle Sandysova konceptu. Zatímco tak Britové obdrželi americké pokrokové technologie, Američané na oplátku získali faktickou kontrolu nad britským jaderným programem a především privilegovaný přístup do britských námořních základen a ke speciálním jaderným zařízením.⁷⁰ Z britského pohledu se tak přijetí dodatku k McMahonovu zákonu zdálo být řešením Macmillanova dilematu, jak být chudou a mocnou zemí zároveň.

Přes všechna svá pozitiva nicméně přineslo odstranění americké restriktivní legislativy také své negativní stránky. Ta nejvýznamnější z nich spočívala v posunutí britské pozice blíže od spolenectví s USA k vojenské závislosti ve smyslu lpění na americké nukleární shovívavosti. Britové museli kromě zpřístupnění svých jaderných zařízení a námořních základen také ubytovat velké množství amerických vojáků na své půdě.⁷¹ S prohlubujícím se britským spoléháním na americké konvenční zbraně a podporu jaderného programu se však vytvořil v rámci *zvláštního vztahu* neméně významný problém. Ten spočíval v postupném posilování amerických snah reprezentovaných ministrem zahraničí Dullesem o omezení *zvláštního vztahu* s Británií na víceméně symbolickou úroveň.⁷²

2.3.4 Macmillanova role v prvních odzbrojovacích iniciativách

S první úspěšným otestováním britské vodíkové bomby dne 15. května roku 1957 si Británie udržela svou mezinárodní jadernou pozici technologicky těsně za USA a SSSR, což

⁶⁸ BAYLIS: *Anglo-American Defence Relations...*, str. 87.

⁶⁹ MCDONALD: *Anglo-American Relations...*, str. 138.

⁷⁰ Jednalo se primárně o přístup k jaderným zařízením na Vánočních ostrovech a právo využívat britské základy pro americké ponorky s raketami Polaris. PIERRE, Andrew J.: *Nuclear Politics: The British Experience with Independent Strategic Force, 1939-1970*. London: Oxford University Press, 1972. str. 144.

⁷¹ PATERSON: *Britain's Strategic Nuclear...*, str. 18-19.

⁷² Tento trend byl v roce 1958 stále zřejmější navzdory všem důkazům vzájemného spolenectví a pochopení mezi Macmillanem a Eisenhowerem. Významné pokroky v britsko-americké nukleární spolupráci v tomto roce tak byly vysvětlovány především historickými, kulturními a jazykovými pouty, více než skutečnou ambicí Washingtonu pěstovat rozvoj *zvláštního vztahu*. LUŇÁK: *Západ...*, str. 167.

všechny tři velmoci předurčovalo k hledání společné mírové strategie. K prvotním iniciativám vzešlých od Sovětů a Američanů týkajících se okamžitého pozastavení testování jaderných zbraní a pozdějšího všeobecného zákazu jejich produkce se však britská strana stavěla značně kriticky. Coby reakce na vylepšené jaderné postavení Británie se totiž tyto návrhy jevily jako cílené pokusy k zamezení navyšování britských kapacit jaderného arzenálu. V odzbrojovacích iniciativách však záhy přijmul aktivní vyjednávací roli právě britský premiér. Intenzivní jaderné zbrojení Británie totiž začalo dle Sandysovy revize obranných rozpočtů zcela dominovat britským vojenským výdajům, což se zvyšující se technologickou nákladností jaderného zbrojení představovalo větší finanční zátěž, než si strádající britské rozpočty mohly dovolit. Macmillanovo odzbrojovací úsilí tak nesymbolizovalo pouze mírotvornou strategii, ale také pragmatický kalkul na překonání ekonomických problémů země.⁷³

Ve své odzbrojovací jaderné diplomacii byl britský premiér významně limitován domácí opozicí, stupňujícím se pacifismem veřejného mínění a nedostatečnou podporou napříč politickým spektrem. Vůbec největší rizika pro Macmillanovy iniciativy představovala tzv. Suezská skupina zformovaná v rámci vládnoucí konzervativní strany na hodnotách kritiky americké hegemonie, konkrétně jejich intervence v Suez v roce 1956. Tato skupina se otevřeně stavěla do opozice vládní politiky mj. svým odmítáním závislosti britských jaderných sil na Washingtonu⁷⁴ a vymezováním se jakékoliv formě dohody ustanovující zákaz nukleárního testování. Vliv domácích politických odpůrců zapříčinil alarmující polarizaci britské společnosti, jež reálně omezovala Macmillanovy pravomoci v odzbrojovacích jednáních.

Na přelomu let 1957-1958 nicméně začal britský premiér sjednocovat své postupy v odzbrojovacích debatách s Američany, neboť panující napjatá mezinárodní atmosféra žádala brzké politické uvolnění. Během následných třístranných jednání o zákazu testování jaderných zbraní se však objevily zřejmé rozpory mezi západními spojenci a Sověty. Američané byli velmi zdrženliví v otázce zavedení oboustranných inspekcí monitorujících dodržování dohody a shody nebylo dosaženo ani v otázce délky moratoria pro přerušení testů.⁷⁵ Odzbrojovací dohody iniciované do značné míry britským premiérem se tak zasekly ve slepé uličce.

⁷³ MACMILLAN: *Riding the Storm...*, str. 297.

⁷⁴ Suezská skupina se např. neztotožňovala s podmínkami, za nichž byly na pobřeží východní Anglie rozmístěny americké rakety Thor. Coby symbol otevřené americké hegemonie poté zablokovala rozmístění raket IRBM na britské půdě v zimě roku 1957. TURNER: *Macmillan...*, str. 136.

⁷⁵ Sověti navrhovali 2-3 leté moratorium, zatímco spojenci pouze desetiměsíční. HORNE, Alistair: *Macmillan: Volume 2, 1957-1987*. London: Macmillan, 1989, str. 231.

3 Dvojitá jaderná politika Velké Británie (1959-1960)

Na sklonku 50. let pokračoval britský premiér Macmillan v realizaci dvojí politiky v nukleární oblasti započaté již na přelomu let 1957-1958. Ta spočívala ve stupňujícím se úsilí o maximální možné posílení britského jaderného arzenálu a tím pozice své země v rámci NATO za současného apelování na celosvětové nukleární odzbrojení a iniciování dohod o zákazu testování jaderných zbraní. V britské jaderné diplomacii let 1959-1960 se tak nadále mísily Macmillanovy ambice být vnímán jako světový mírotvorce s jeho vrozeným politickým pragmatismem usilujícím o rozvoj britského jaderného programu coby nástroje k udržení mocenského postavení země na mezinárodním poli.⁷⁶

3.1 Pařížská jednání o zákazu testování jaderných zbraní

Ke značnému posunu v britských odzbrojovacích iniciativách došlo v dubnu 1959, kdy dlouhodobě vážně nemocný Dulles rezignoval na svůj post. Úřadu amerického ministra zahraničí se po něm ujal daleko smířlivější a k britským postojům méně skeptický Christian Herter.⁷⁷ Počínaje touto personální změnou tak Britové očekávali podstatně aktivnější roli Washingtonu. K této nové úloze začal záhy Washington přehodnocovat svůj zdráhavý postoj a Macmillanovi se naskytla příležitost k obnovení jednání.⁷⁸

Britské předpoklady se začaly naplňovat v polovině roku 1959, kdy došlo k prvnímu bilaterálnímu jednání mezi Eisenhowerem a sovětským lídrem Nikitou S. Chruščovem na téma omezení produkce a šíření jaderných zbraní a především hromadný zákaz jejich testování. Toto setkání představovalo jakýsi impuls k obnovení mezinárodních jednání, do jejichž čela se opětovně postavil Harold Macmillan. Přestože je všeobecně akceptována jeho role prostředníka mezi Washingtonem a Moskvou a iniciátora bezpečnější Evropy, nelze v jeho konání nespátřovat klíčové osobní zájmy.⁷⁹

⁷⁶ HORNE: *Macmillan 1957-1986...*, str. 132.

⁷⁷ TURNER: *Macmillan...*, str. 145.

⁷⁸ Rigidní Eisenhowerova administrativa se v posledním roce svého úřadování pod tíhou Dullesova skepticismu značně distancovala od hlubšího angažování se v odzbrojovacích otázkách. Hlavní důvod představoval tradičně silný vojenský průmysl, jehož intenzivní technologický pokrok by byl odkázáním k laboratorním testům významně ohrožen. HORNE: *Macmillan 1957-1986...*, str. 133.

⁷⁹ V roce 1959 byla dohoda o zákazu testování také v osobním Macmillanově zájmu. S blížícími se všeobecnými volbami v Británii totiž bylo ve hře mnoho mladých voličů kritických k negativním důsledkům jaderného testování. MACMILLAN: *Pointing the Way...*, str. 86.

První ze série pařížských jednání proběhlo dne 19. prosince 1959 a bylo koncipováno coby přípravné setkání tří západních velmocí. Britská strana se zde pod vedením Macmillana a ministra zahraničí Selwyna Lloyda intenzivně pokoušela nalézt společné názorové průsečíky mezi de Gaullovou Francií a Američany. Konferenci lze označit za Macmillanův osobní diplomatický úspěch, neboť dovedl sjednotit postoje všech tří zúčastněných zemí. Klíčovým úspěchem jednání se stal Eisenhowerův ústupek v otázce délky moratoria zakazujícího testování jaderných zbraní, které zablokovalo poslední diskuze v roce 1958. Optimismus před nadcházející květnovou konferencí v Paříži britskému premiérovi poskytli také Sověti, kteří angažovaně navrhli kompromis v otázce oboustranných inspekcí monitorujících dodržování dohod.⁸⁰

Přes optimistické výhledy však nakonec nebylo Macmillanovým iniciativám souzeno dosáhnout v Paříži požadovaných výsledků. Několik dní před zahájením květnové summitu byl totiž v sovětském vzdušném prostoru sestřelen americký průzkumný letoun U2, jehož katapultovaný pilot byl se všemi svými špionážními fotografiemi zajat a postaven před sovětský soud. Tato událost zcela ochromila americko-sovětské vztahy a na následné pařížské konferenci nedovedl britský premiér přimět zatvrzelého Eisenhowera udělat vstřícné gesto. Žádné hlubší úsilí na podporu Macmillanových snah a záchranu jednání nevyvinul ani generál de Gaulle, a tak konference skončila nezdarem.⁸¹

3.2 Odhalované nedostatky britského jaderného odstrašení

Po selhání pařížského summitu se diplomatické styky mezi Východem a Západem omezily na nezbytné minimum. Britský premiér byl tak pro danou chvíli nucen na čas opustit myšlenku světové odzbrojení a soustředit se na své další priority. Mezi ně patřilo v roce 1960 mj. zabezpečení NATO, kterého chtěl Macmillan docílit posílením významu tripartity ve smyslu konání pravidelných třístranných setkání lídrů západních jaderných mocností.⁸² Vedle toho vyvíjela Británie intenzivní úsilí o americké upuštění od nukleární strategie masivní odplaty, k níž Washington přistoupil na konci 50. let a kterou začal v roce 1960 prosazovat také coby všeobecnou alianční doktrínu NATO.⁸³

⁸⁰ Sovětský kompromis byl založený na rozdělení jaderných testů dle intenzity na dvě skupiny, přičemž inspekcemi měly být monitorovány pouze větší jaderné testy. Tento návrh byl Američany za apelování britské strany přijat bez ohledu na tvrdý odpor amerického ministerstva obrany. TURNER: *Macmillan...*, str. 148.

⁸¹ HORNE: *Macmillan 1957-1986...*, str. 231.

⁸² Na těchto tripartitních schůzích měly být pravidelně diskutovány nejpálčivější problémy a vytvářena globální strategie Severoatlantické aliance. MACMILLAN: *Pointing the Way...*, str. 241-242.

⁸³ Tzv. *Massive Retaliation Strategy* představovala doktrínu spočívající v odhodlání použít jakékoliv „prostředky k odplatě jakýmkoliv způsobem a na jakémkoliv místě určení“. PATERSON: *Britain's Strategic Nuclear...*, str. 16.

Vůbec nejintenzivněji se však po krachu pařížských jednání Macmillan zabýval budoucností nezávislého britského zdroje jaderného odstrašení, na jehož vývoj i nadále prioritně vsázel.⁸⁴ Přestože se však tato koncepce vytvořená bývalým ministrem obrany Sandysem mohla zdát z hlediska nákladnosti optimální, s počátkem nového desetiletí se začaly objevovat první případy nekontrolovatelných výdajů. Prudce navyšované náklady související s testováním a laboratorními výzkumy tak brzy přesvědčily britské elity, že status zcela nezávislé jaderné velmoci bez americké podpory je víc, než si může země za současné situace dovolit. Londýn tak přikročil k intenzivnímu odebírání nejnovějších jaderných technologií od Američanů.⁸⁵

Tento britsko-americký obchod s utajovanými nukleárními informacemi prohluboval na počátku 60. let vojenskou spolupráci mezi zeměmi, jež byla významně přiživována trvajícím sovětskou hrozbou. Nadále tak probíhala americká asistence při vývoji britské rakety středního doletu Blue Streak, zatímco v mezidobí jejího vývoje zajišťovaly vzdušnou bezpečnost Británie americké rakety Thor. Přesto se však ve vzájemných vztazích objevovaly určité pochybnosti zejména ze strany Washingtonu, který se obával prohlubující se britské hospodářské slabosti a změn v britských vojenských strategiích plně. Ty se od roku 1957 plně orientovaly na jaderné odstrašení na úkor konvenčního zbrojení, což se v součinnosti s postupně se odhalujícími technickými problémy britského nukleárního programu začalo jevit jako kritické pro udržení britského statutu vojenské velmoci.⁸⁶

3.2.1 Ukončení vývoje prototypu britské rakety Blue Streak

Jako dalece nejkomplexnější problém britského jaderného průmyslu se ukázala otázka jaderných nosičů. Zastaralé britské bombardéry již nepředstavovaly trvale udržitelné řešení s ohledem na stále sofistikovanější modely protiletadlových zbraňových systémů. Tyto okolnosti vedly v polovině 50. let britskou vládu k započatí programu vývoje vlastních podpůrných raket vzduch-země modelu Blue Steel, jejichž cílem bylo zvýšit stávající kapacity bombardérů a prodloužit tak jejich životnost. Záhy objevená zranitelnost pilotovaných letounů však vedla

⁸⁴ V technickém výzkumu ryze britského jaderného arzenálu se v Británii pokračovalo i po prolomení McMahonova zákona zejména s ohledem k obavám nejvyšších britských obranných kruhů. Ty vše s novým ministrem obrany Haroldem Watkinsonem, apelovaly, že nelze plně spoléhat na americkou ochotu poskytovat Britům své nukleární technologie věčně. DEFE, 13/111: *Watkinson to Powell*, 28 October 1959.

⁸⁵ MACMILLAN: *Pointing the Way...*, str. 84.

⁸⁶ PAGEDAS, Constantine A.: *Anglo-American Strategic Relations and the French Problem 1060-1963: A Troubled Partnership*. London: Frank Cass Publishers, 2000, str. 115.

k odstartování vývoje raket země-země modelu Blue Streak, s jejichž intenzivním výzkumem pokračovala Británie přes stále prokazatelnější komplikace a rostoucí náklady až do roku 1960.⁸⁷

S přelomem desetiletí však již byla v tématu Blue Streak potvrzena prohibitivní nákladnost projektu a evidentní neúnosnost pro britské rozpočty. Detailní britské průzkumy navíc prokázaly, že by raketa v čase dokončení vývoje byla již fakticky technologicky překonána. V neposlední řadě byly zjištěny nedostatky také technického charakteru, neboť pevné rozmístění raket Blue Streak a jejich imobilita výrazně zvyšovaly jejich zranitelnost.⁸⁸ Strategická, finanční a technická zranitelnost projektu tak představovaly klíčové faktory Macmillanova rozhodnutí zrušit jeho vývoj v únoru 1960. Brity ponechal tento krok v bezprecedentní situaci s jadernými hlavicemi, avšak bez reálné možnosti jejich svržení.⁸⁹

Přední britští experti proto začali pátrat po řešení nastalé krize, a coby nejefektivnější alternativu vyhodnotili americké rakety Polaris odpalované z ponorek. Kritická situace britského jaderného arzenálu však neposkytovala Britům dostatek času k technickému přizpůsobení svých ponorek speciálním potřebám odpalu raket Polaris, a tak přišla na řadu alternativa v podobě amerických raket Skybolt. S modelem Skybolt bylo počítáno coby s nástupci stárnoucích britských bombardérů již na sklonku 50. let a z mnoha ohledů je britská vláda dokonce upřednostňovala před vlastním modelem Blue Streak. V porovnání s Polaris představovaly pro výhodnější řešení, neboť byly odpalovány ze vzduchu, tedy formou využívanou Brity do současnosti. Naopak specifická forma odpalu raket Polaris z ponorek by kromě dalšího zatížení britských obranných rozpočtů postavilo britské bombardéry do pozice bezvýznamnosti.⁹⁰ Z britské strany tak brzy došlo k všeobecnému konsenzu o nezbytnosti pořízení amerických raket Skybolt kompatibilně využitelných se stávajícími bombardéry. Toto rozhodnutí bylo v Londýně chápáno jako klíčové v otázce udržení stávajícího stupně britského jaderného odstrašení.

⁸⁷ BAYLIS: *Anglo-American Relations...*, str. 118.

⁸⁸ Zranitelnost raket Blue Streak odpalovaných z pevných základů na zemi byla zjevná zejména v porovnání s americkými raketami Polaris rozmístěnými na ponorkách hluboko v Atlantickém oceánu. Polaris tak na rozdíl od Blue Streak představovaly pro sovětské rakety takřka nezasáhnutelný cíl. KAISER: *British Foreign Policy...*, str. 37.

⁸⁹ Británie stále disponovala podpůrnou verzí Blue Steel pro zastaralé bombardéry, avšak v dlouhém časovém horizontu tyto kapacity nepředstavovaly řešení britských nukleárních dilemat. TURNER: *Macmillan...*, str. 155.

⁹⁰ Rakety Skybolt totiž mohly, stejně jako britský model Blue Streak doplňovat stávající britské bombardéry, zatímco rakety Polaris nebyly komplementaritě s britskými bombardéry uzpůsobeny. BAYLIS: *Anglo-American Relations...*, str. 117.

3.2.2 Washingtonská jednání a dohoda Skybolt

V březnu 1960 došlo ve Washingtonu k avizované návštěvě britského premiéra. Klíčovým tématem debaty se stala dle očekávání patová situace jaderného arzenálu Británie po zrušení projektu Blue Streak. V souvislosti s průtahy ve vývoji raket Polaris a jejich nekompatibilitou se stávajícím jaderným zařízením Británie již Macmillan definitivně rozhodl o preferenci raket Skybolt. Jejich vývoj se nacházel ve finální fázi a díky své adaptovatelnosti na britské jaderné hlavice se jevil adekvátní náhradou.⁹¹ Macmillanův osobní apel na Eisenhowera tak přispěl k prvnímu závaznému ujištění Američanů o dodání raket Skybolt britské straně ihned po dokončení jejich vývoje. Dohoda navíc obsahovala dodatek o případném prodeji ponorkových raket Polaris, budou-li rakety Skybolt shledány britskou stranou jako neuspokojivé.⁹²

Jako do jisté míry kompenzaci za tuto americkou vstřícnost lze poté chápat britské ústupky jaderným zájmům Washingtonu. Premiér Macmillan např. svolil k trvalému rozmístění amerických ponorek Polaris na západním pobřeží Skotska u ostrova Holy Loch. K naplnění dohody došlo v listopadu 1960 a využití těchto zbraní ze smlouvy podléhalo společnému britsko-americkému rozhodnutí.⁹³ Druhým významným ústupkem Británie se stala ratifikace smlouvy o zpřístupnění britského radarového systému ve Fylingdales v Yorkshire americkým potřebám.

Washingtonské dohody z roku 1960 tak dále přispěly k Macmillanově hlubokému přesvědčení vést svůj kabinet ve stále užším sepetí s USA s dominancí jaderné spolupráce. Velkou měrou se však na této spolupráci zaslouhovala vedle politického pragmatismu obou zemí také osobní vzpomínky a sympatie obou státníků. S očekáváním se proto vyhlížely první diplomatické kontakty britského premiéra s nastupujícím Johnem F. Kennedym. Přestože mezi nimi nepanovalo válečné pouto ani historické přátelství jako s jeho předchůdcem, zkušený Macmillan věřil v pokračování nadstandardního vztahu obou zemí. Největší naděje poté vkládal do Kennedyho pacifistických sklonů a mírotvorného idealismu, na nichž britský premiér plánoval iniciovat pokrok v tématice odzbrojovacích procesů.⁹⁴

⁹¹ PREM 11/4229: *Record of a meeting held at Bali-Hai...*

⁹² Dodatek zahrnující případný prodej Polaris však již přinášel komplikace spočívající v nedostatečnosti britských jaderných kapacit potřebných k jejich efektivnímu využití. MACMILLAN: *At the End of the Day...*, str. 253-254.

⁹³ Tzv. *Joint Decision Strategy* ujišťovala Macmillana, že „nebude přijato žádné rozhodnutí o použití těchto zbraní bez plného vědomí a vzájemné konzultace s Brity.“ PREM 11/4229: *Record of a meeting held at Bali-Hai...*

⁹⁴ HITCHENS, Christopher: *Blood, Class and Empire: The Enduring Anglo-American Relationship*. New York: Avalon Publishing Group, 2004, str. 348.

4 Počátky Jack&Mac éry (1961-1962)

Demokratický kandidát John F. Kennedy nastoupil do prezidentského úřadu v lednu 1961 za okolností, kdy nejmladší americký prezident střídal historicky nejstaršího. S generační výměnou v Bílém domě a ukončením rigidně neaktivní Eisenhowerovy administrativy se proto očekávaly změny také v amerických pozicích vůči *zvláštnímu vztahu* s Británií.⁹⁵ Kennedy se však od počátku své vlády prezentoval silně probritskými postoji, k nimž byl předurčen historickou náklonností rodiny Kennedyových k Británii.⁹⁶ Záhy proto potvrdil platnost veškerých nukleárních dohod schválených jeho předchůdcem a vyslovil zájem setkat se s britským premiérem dne 25. března 1961 ve floridském Key West. První setkání obou státníků odstartovalo navzdory obavám období hlubokého osobního přátelství, které posilovalo *zvláštní vztah* i v obdobích zvýšených tenzí. To vše navzdory výraznému věkovému rozdílu, stejně jako zřejmým povahovým kontrastům mezi Macmillanovou konzervativní váhavostí a Kennedyho mladickou impulzivností. Přes to došlo v tzv. Jack&Mac éře 1961-1963 k významnému oboustrannému pochopení a posílení vzájemné jednoty trvajícím po většinu této etapy.⁹⁷

Dynamiku vzájemných vztahů dále posilovala osobnost Davida Ormsby-Gora, jenž byl na Kennedyho osobní doporučení jmenován britským velvyslancem ve Washingtonu. Ormsby-Gore se tak coby vzdálený Kennedyho příbuzný těšil prezidentově náklonnosti, čímž přispěl k posílení spolupráce. Ta byla navíc poháněna vnějšími společnými zájmy ať už ve vztahu ke komunistické hrozbě či k otázkám britské integrace do EHS.⁹⁸ Díky společným cílům a nadstandardním vztahům vládnoucích elit tak došlo v letech 1961-1963 k dalšímu zefektivnění výměny informací a k prohloubení komplexnosti vojenské a diplomatické kooperace. Vůbec nejintenzivněji se míra britsko-americké blízkosti projevila především v oblasti jaderné spolupráce, jež fakticky definovala celou podstatu onoho *zvláštního vztahu*. Post-suezské období tak bývá v britsko-americké historii označováno jako „*The House that Jack and Mac Built*“.

⁹⁵ Eisenhowerova druhá administrativa upadla do značné neaktivity po odstoupení Dulles z funkce. JOHNSON, Paul: *Dějiny dvacátého století*. Praha: Nakladatelství Rozmluvy Alexandra Tomského v Praze, 1991, str. 595.

⁹⁶ Kennedyho otec vykonával funkci amerického velvyslance v Londýně a sám Kennedy ve městě také rok studoval. KAISER: *British Foreign Policy...*, str. 36.

⁹⁷ Macmillan ve svých memoárech zmiňuje hlubokou úlevu z prvního setkání s Kennedym, u něhož vyzdvihl právě dynamiku řešení krizových situací. Sám Kennedy později označil vztah s Macmillanem za „*nejúžší možný mezi státníky dvou zemí*“. MACMILLAN: *Pointing the Way...*, str. 336.

⁹⁸ Prezident Kennedy jednoznačně podpořil Macmillanův úmysl předložit britskou přihlášku do Evropského hospodářského společenství, neboť považoval silnou integrovanou Evropu za základní pilíř atlantického partnerství. Celistvost Evropy poté spatřoval pouze v participaci Londýna. LUŇÁK: *Západ...*, str. 177.

4.1 Grand Design a Bermudská konference

Z pohledu britské jaderné politiky měl Londýn v roce 1961 zájem posílení vztahů s USA, neboť po zastavení nukleárního programu Blue Streak spoléhali Britové na odkup amerických raket Skybolt. Prohlubující se závislost na Američanech však Britové významně pocítili, neboť prezident Kennedy začal iniciovat projekty na sdílení jaderných technologií uvnitř Aliance a na zákaz šíření nukleárních zbraní třetím stranám. Přestože Kennedyho iniciativy omezovaly zvláštní jaderný status Británie, ze své pozice nukleárně závislého spojence je byl Londýn nucen do značné míry akceptovat. Tato skutečnost představovala v roce 1961 hlavní argument pro částečné obnovení jaderného programu Blue Streak coby satelitního raketového systému. Jeho prohibitivně nákladný vývoj tak nadále drancoval britské obranné rozpočty.⁹⁹

Vedle tohoto pokusu o opětovně nezávislejší kurz britského jaderného programu se Macmillan zasazoval o zvýraznění významu Británie coby jaderného spojence USA. Ve snaze o co nejbližší nukleární semknutí s Washingtonem tak vytvořil projekt *Grand Design*, jenž představoval Evropu jako třetí světovou supervelmoc vedenou ambiciózní Francií. Ta podle britského premiéra na počátku 60. let nebezpečně aspirovala na získání statusu nezávislé jaderné velmoci, což ohrožovalo britsko-americkou nukleární dominanci v západním světě. Předložený Macmillanův plán tak kalkuloval s pragmatickým sblížením se jeho země s EHS a zejména přetáhnutím Francie k tripartitnímu nukleárnímu spojení s USA a Británií.¹⁰⁰

Kennedyho reakce na britský projekt tripartitních nukleárních konzultací byl v principu pozitivní, když souhlasil s návrhem scházet se k pravidelným jednáním každý půl rok mimo záštitu NATO. Věrný svému přesvědčení o nešíření jaderného know-how třetím stranám byl však skeptický k myšlence rozsáhlejšího sdílení jaderných technologií s francouzskou stranou. Kennedy se navíc poprvé částečně vymezil také vůči posilování britské jaderné role na světové scéně, kterou spatřoval spíše v lokálním měřítku v kontextu integrující se Evropy.¹⁰¹

Ke znovunastolení britsko-americké soudržnosti byla zamýšlena konference na Bermudách v prosinci 1961. Zatímco v osobní rovině bylo mezi Macmillanem a Kennedym brzy obnoveno porozumění a vřelost, problémem zůstávala snaha o harmonizaci odlišných jaderných zájmů obou zemí. Britský kabinet byl totiž politicky vázán k moratoriu o zákazu atmosférického testování jaderných zbraní, na jejichž provedení však trvaly americké elity ve snaze držet krok se

⁹⁹ KAISER: *British Foreign Policy...*, str. 39.

¹⁰⁰ Britský premiér tímto krokem primárně sledoval další jaderné sblížení Británie s USA za současného oslabení integrující se Evropy. PREM 11/3311: *Note to Cabinet Secretary Norman Brook*. 15 April 1961.

¹⁰¹ PREM 11/3311: *Note by the Prime Minister*. 6 April 1961.

sovětským pokrokem. Macmillan naopak požadoval svolení k pozemnímu otestování amerických nosičů Skybolt na americké poušti Nevada ve snaze přesvědčit se o jejich kompatibilitě s britským jaderným zařízením. Bilaterální jednání tak nakonec logicky vyústila v oboustranný ústupek, když Britové zpřístupnili své Vánoční ostrovy pro americké atmosférické testy výměnnou za povolení otestovat rakety Skybolt na nevadské poušti.¹⁰² Bermudská konference tak na čas otupila nejvýraznější nukleární rozpory mezi oběma zeměmi.

4.2 Americké jaderné zájmy a prohloubení vzájemných tenzí

Navzdory nalezení kompromisů na Bermudách nebylo možné dlouhodobě ignorovat sílící spory v jaderné oblasti. Přestože tak Kennedy s Macmillanem díky nadstandardním vztahům dokázali nalézat společnou řeč a shodovali se v mnoha klíčových otázkách,¹⁰³ *zvláštní vztah* v tomto období nabýval stále více osobní blízkosti nežli shody v jaderných strategiích a plánech. Tuto tendenci potvrdil odprodej amerických raket Hawk Izraeli v roce 1962, čímž Američané porušili dohodu o vzájemné konzultace s Brity. Poskytnutím stejné raketové ochrany Izraeli jako Británii navíc dal Washington jasně najevo svůj zájem na omezení britského světového vlivu. Premiér Macmillan v této souvislosti neskrýval své hluboké zklamání z jednostranných kroků USA.¹⁰⁴

Potvrzením rozcházejících se postojů obou stran se stal v dubnu 1962 dokument amerického ministerstva zahraničí revidující základní strategie USA vůči Británii. Ten koncipoval návrh na novou úlohu Británie ve světě, jež měla spočívat v přiblížení se sjednocující se Evropě a po vstupu do EHS naplnění své vedoucí role. Přestože dokument potvrzoval vzájemné jazykové, kulturní a historické blízkosti zakládající úzkou spolupráci, význam Británie spatřovali Američané nadále primárně v jeho možnostech evropské země. Dle amerického ministerstva zahraničí se tak měly USA do budoucna vyhnout jakýmkoliv náznakům na pokračování privilegovaných britsko-amerických vztahů.¹⁰⁵

Autor dokumentu ministr zahraničí Dean Rusk dále zdůraznil své přesvědčení o přínosnosti britského upuštění od nákladného nukleární program. Jeho doporučení americkému ministerstvu obrany tak spočívalo v nerozšiřování britského jaderného arzenálu poskytováním

¹⁰² TURNER: *Macmillan...*, str. 162.

¹⁰³ Oba státníci se např. shodli na přístupu k francouzskému jadernému programu. V reakci na Macmillanův *Grand Design* se během května 1961 dohodli neasistovat Francii v jejích snahách na vytvoření vlastního zdroje jaderného odstrašení. PREM 11/3311: *Kennedy to Macmillan*. 8 May 1961.

¹⁰⁴ ASHTON, Nigel J.: *Kennedy, Macmillan and the Cold War: The Irony of Interdependence*, 1st Edition. London: Palgrave Macmillan Publishers Limited, 2002. str. 216.

¹⁰⁵ FRUS, 1961-1963: *Scope paper prepared in the Department of State for Prime Minister Macmillan's visit to Washington*, 20 April 1962, Vol. XIII, str. 1064-1065.

raket Skybolt či Polaris schopných nést jejich jaderné hlavice.¹⁰⁶ Tímto doporučením fakticky uvrhoval Londýn do pozice, kdy by nedisponoval odpovídajícím jaderným nosičem k dopravení bomby a byl by tak fakticky bez možnosti využít svůj jaderný potenciál.¹⁰⁷

Ruskovy postoje reflektovala drtivá většina Kennedyho nejbližších poradců, kteří dále usilovali o založení britského příspěvku k alianční obraně primárně na bázi konvenčních zbraní namísto jaderných. Většina z nich totiž neviděla větší smysl v udržování nezávislého jaderného odstrašení Británie v situaci, kdy jsou Američané zavázáni jadernou obranou britských ostrovů. Washington tak neměl nadále preferovat Brity v otázkách sdílení jaderných informací, i s ohledem na nelibost většiny evropských zemí v čele s Francií.¹⁰⁸ Disponování jadernými zbraněmi však představovalo jednoznačný symbol mezinárodní síly a bylo tak zřejmé, že premiér Macmillan využije na dubnové schůzi ve Washingtonu své rétorické schopnosti a vlivu na prezidenta Kennedyho k převedení břímě britských jaderných dilemat na USA.

4.2.1 Americký alianční projekt Multilateral Force (MLF)

Ruku v ruce s americkým zájmem na přiblížení Britů evropské integraci šel dlouhodobý cíl Washingtonu spočívající v podřízení britského jaderného arzenálu aliančním potřebám. Tento krok měl dle Američanů sloužit jako mezistupeň otevírající debatu o řešení aliančních dilemat souvisejících s velením jaderných zbraní. Návrh předložený Washingtonem spočíval v oživení projektu multilaterální jaderné síly NATO (*Multilateral Force – MLF*) vytvořeného původně prezidentem Eisenhowerem. Kennedyho současná idea počítala se sloučením evropských jaderných kapacit s částí amerického nukleárního potenciálu a jejich následné zformování v integrovanou jadernou jednotku ve formě ponorkových flotil. Ty měly dle Washingtonu spadat pod společné evropské velení dle pravidla, kdy se každá jednotka obsluhující jaderné plavidlo MLF měla skládat z posádky alespoň tří národností.¹⁰⁹

Přestože Kennedy nikdy nebyl jednoznačným zastáncem projektu MLF, na počátku 60. let se ve Washingtonu utvořila silná koalice jeho obhájců v čele s ministrem obrany Robertem McNamarou. Ti prezentovali MLF v návaznosti na doktrínu flexibilní reakce (*Flexible*

¹⁰⁶ FRUS, 1961-1963: *Letter from Secretary of State Rusk to Secretary of Defense McNamara*, 8 September 1962, Vol. XIII, str. 1079-1080.

¹⁰⁷ Británii by totiž zůstaly jen zastaralé bombardéry, jejichž životnost se blížila ke konci. Na jejich obnovení navíc neměli Britové zájem, neboť byli přesvědčeni o nutnosti založit svůj jaderný arzenál primárně na raketových nosičích, díky čemuž plně kalkulovali s americkou pomocí. BAYLIS: *Anglo-American Relations...*, str. 123-124.

¹⁰⁸ FRUS, 1961-1963: *Memorandum from the President's Special Assistant for National Security Affairs, McGeorge Bundy, to President Kennedy*, 24 April 1962, Vol. XIII, str. 1068-1069.

¹⁰⁹ FRUS, 1961-1963: *Scope paper prepared in the Department of State...*, 20 April 1962, Vol. XIII, str. 1066.

Response), jež kladla majoritní důraz na zvýšení konvenčních sil za současného omezení nezávislých jaderných arzenálů evropských zemí. Koncept MLF v podstatě cílil na úplnou integraci nejen konvenčních, ale především nukleárních evropských sil. Klíčové argumenty na podporu projektu spočívaly v pozitivních ekonomických a strategických důsledcích, ale také v uspokojení jaderných ambicí Západního Německa. Prezident Kennedy tak v květnu 1961 ohlásil v kanadské Ottawě svou plnou podporu tomuto konceptu.¹¹⁰

Již od představení konceptu MLF však na něj klíčoví američtí spojenci reagovali více než zdrženlivě. Přestože se Washington pokoušel prezentovat projekt jako řešení bezpečnostních rizik spojených s probíhající druhou berlínskou krizí,¹¹¹ plán společného atomového kontingentu s velením v gesci USA nevzbuzoval v Londýně a Paříži pozitivní reakce. Evropané v něm od počátku spatřovali primárně americkou snahu o obětování samostatnosti jejich jaderných sil a tím omezení jejich jaderné suverenity a nezávislosti. Britské politické elity tak americký projekt MLF hluboce rozštěpil. Zatímco ministerstvo zahraničí v něm nacházelo zřejmé diplomatické výhody a s ohledem na komunistickou hrozbu v podstatě nebylo proti, ministerstvo obrany zdůrazňovalo nukleární zajetí, do něhož by byla Británie akceptováním projektu upoutána.¹¹²

Názorové nejednotnosti britských elit se pokusil pragmaticky využít francouzský prezident de Gaulle, když v červnu 1962 sondoval možnosti francouzsko-britské spolupráce v oblasti jaderného zbrojení. Premiér Macmillan však zůstal ve svých proamerických postojích neoblomný. Přestože tak uznal nezbytnost čistě evropského zdroje odstrašení, neboť „*v případě jaderného konfliktu neexistuje hmatatelná záruka pomoci Spojených států*“, k jakékoliv přímé britské účasti byl velice zdrženlivý.¹¹³ Premiér Macmillan tak udržel azimut svých zahraničně-politických priorit pevně vázaný *zvláštní vztah* jeho země s USA.

4.3 Význam britské jaderné diplomacie v mezinárodních krizích

K intenzivnímu sblížení mezi oběma zeměmi docházelo na počátku 60. let v oblastech zpravodajství a zahraničně-politických vztahů. Hlavní důvod ke koordinaci mezinárodních postupů představovala potřeba západní jednoty vůči komunistické hrozbě. Pozitivních výsledků poté dosahovala zpravodajská spolupráce fungující na základech vymezených dohodou UKUSA

¹¹⁰ DUMBRELL: *A Special Relationship...*, str. 175-176.

¹¹¹ MLF měla být dle Američanů koncipována, aby čelila případné jaderné agresi ze strany SSSR. LOUIS: *The Special Relationship...* str. 97.

¹¹² Britský ministr obrany Thorneycroft dokonce bezprostředně po ottawské řeči označil MLF za „*největší nesmysl, o jakém kdy svět slyšel*.“ TAMTÉŽ: ...str. 97.

¹¹³ LUNÁK: *Západ...*, str. 180.

z roku 1947. Díky ní byly rozvědky obou zemí propojeny a vzájemně závislé, což umožňovalo efektivní výměnu citlivých informací. Limity a význam *zvláštního vztahu* mezi USA a Británií v dané historické etapě však byly nejvíce otestovány v souvislosti se dvěma událostmi hrozcími celosvětovou jadernou apokalypsou – druhou berlínskou a kubánskou raketovou krizí.¹¹⁴

Druhá berlínská krize coby první test vzájemné soudržnosti započala na podzim 1958 Chruščovovou výhružkou o vypovězení dohody čtyř vítězných mocností a ukončení okupačního statusu Berlína.¹¹⁵ Premiér Macmillan proto odjel v únoru 1959 osobně do Moskvy, kde během rozhovorů s Chruščovem označil sovětské požadavky za nepřijatelné ultimátum a netolerovatelný vojenský risk pro NATO. Následující tři roky se poté britská strana profilovala rozhodnými postoji na podporu amerického spojence a plnila roli zprostředkovatele jednání mezi USA a SSSR, jejichž cílem bylo nalézt politické řešení krize před vojenským.¹¹⁶

V srpnu 1961 nicméně došlo k nenadálému vztyčení berlínské zdi, jež na téměř 30 let rozdělila Berlín. Radikální řešení německé emigrace pramenilo z dlouhodobých diplomatických neshod mezi oběma bloky přerůstajícím k vojenským výhružkám a impulzivnímu navyšování vojenských kontingentů v Německu. Samotná výstavba zdi však představovala zcela průlomový okamžik posunující vlekoucí se krizi blíže k jadernému řešení.¹¹⁷ To vytvářelo prostor pro britskou jadernou diplomacii, jak demonstrovat svůj vliv na Washington. Chruščovova přímá hrozba rozpoutání třetí světové války totiž utvrdila USA v přesvědčení uplatnit strategii okamžité vojenské odpovědi na jakoukoliv sovětskou agresi. Británie proto v průběhu nejvypjatějších okamžiků cílila z pozice mírotvorce na snižování mezinárodního napětí a přiměnění Američanů k ochotě jednat. Konkrétní zásluhu britského premiéra lze sledovat v odrazení americké strany od vojenského plánu na osvobození západního Berlína a zejména od jakéhokoliv jaderného řešení nastalé krize.¹¹⁸

4.3.1 Macmillanova role v kubánské raketové krizi

Otázku, jakého významu dosahuje britské slovo ve věci amerického použití jaderných zbraní, poté naplno prověřila kubánská raketová krize. Ta začala koncem října 1962, kdy americké tajné

¹¹⁴ DUMBRELL: *A Special Relationship...*, str. 169.

¹¹⁵ Chruščov svým ultimátem fakticky práva západních spojenců v Berlíně dle Postupimské konference z roku 1945. DALLEK, Robert: *Nedokončený život: John F. Kennedy, 1917-1963*. Praha: Argo, 2006, str. 362.

¹¹⁶ MACMILLAN: *Pointing the Way...*, str. 591.

¹¹⁷ LAMB, Richard M.: *The Macmillan Years, 1957-1963: The Emerging Truth*. London: Murray, 1995. str. 360.

¹¹⁸ V otázce vojenského řešení varoval Macmillan Dullese před sklouznutím k událostem roku 1914, kdy částečná mobilizace vedla k mobilizaci všeobecné a poté k vypuknutí první světové války. PREM 11/2689: *Macmillan to Selwyn Lloyd*, 4 February 1959.

služby informovaly o sovětském úmyslu rozmístit atomové střely krátkého doletu na Kubě. Informaci záhy potvrdil americký průzkumný letoun U2, jenž na ostrově vyfotografoval sovětskou raketovou základnu.¹¹⁹ Odezva Washingtonu byla rázná v podobě zahájení námořní blokády ostrova dne 24. října 1962, jejímž úmyslem bylo zabránit sovětským lodím zásobovat zemi dalšími jadernými zbraněmi. Mírnější řešení ve formě blokády bylo nakonec Kennedyho výkonným krizovým týmem ExComm (*Kennedy's Executive Committee*) preferováno před leteckým útokem a následnou otevřenou invazí.¹²⁰

Blokáda a hrozba invaze nakonec slavily úspěch, neboť Sověti přistoupili ke kompromisnímu řešení v podobě stažení sovětských raket na Kubě výměnou za demontáž amerických raket Jupiter v Turecku a v Itálii. Kennedyho ExComm nakonec přistoupil pouze ke snížení počtů svých raket v těchto oblastech, avšak sovětské vedení pod tíhou okolností přesto začalo s demontáží svého jaderného zařízení na Kubě.¹²¹ Americká strana na oplátku zaručila zachování suverenity ostrova a krize se tak brzy schýlila ke svému konci, přestože se svobodný svět v těchto momentech ocitl zřejmě vůbec nejbliže atomové apokalypse.

Co se míry britského zapojení týče, lze sledovat významnou mírotvornou aktivitu vedenou premiérem Macmillanem a washingtonským velvyslancem Ormsby-Gorem. Oba vyvíjeli intenzivní tlak na prezidenta Kennedyho a radili zdrženlivost a vyčkání dalších sovětských kroků. K diskutovanému návrhu otevřené invaze se stavěli otevřeně kriticky a plně preferovali mírnější řešení blokádou z obav před konečným jaderným řešením krize. Z Kennedyho iniciativy byla také mezi Washingtonem a Londýnem zřízena horká telefonní linka sloužící k rozhovorům s Macmillanem v případě neodkladných krizových záležitostí. Efektivní kooperace během krize v neposlední řadě dosáhla zpravodajská oblast, neboť britská rozvědka MI6 významně přispěla americkému spojenci k odhalení sovětského blafování.¹²²

Naopak mnohé otazníky nad významem *zvláštního vztahu* vzneslo jednostranné jednání Washingtonu při manipulaci s americkými jadernými ponorkami ukotvenými u britských břehů. Nekonzultované přesuny těchto zbraní ze strany USA totiž vytvářely spekulace ohledně britské kontroly nad jejich použitím, jež mělo dle listopadové dohody z roku 1960 podléhat sdílenému rozhodnutí obou zemí. Macmillan proto varoval Washington, že zcela selhává v konzultacích ve

¹¹⁹ BECKMAN, Peter R.; Campbell Larry; Crumlish Paul W.; DOBKOWSKI Michael N.; LEE, Steven P.: *The Nuclear Predicament: An Introduction* New Jersey: Simon & Schuster, 1989. Str. 130-131.

¹²⁰ MACMILLAN: *At the End of the Day...*, str. 185.

¹²¹ Pokles jaderných sil NATO v Turecku byl nicméně z pohledu západní bezpečnosti kompenzován posílením nukleární flotily Polaris kotvící u pobřeží východní Anglie. BECKMAN: *The Nuclear Predicament...*, str. 132.

¹²² DUMBRELL: *A Special Relationship...*, str. 170.

věci světové bezpečnosti.¹²³ Přestože tak Británie zaujala od počátku krize proamerické loajální postoje, k mnohým Kennedyho krokům se stavěla výrazně skepticky. Kriticky se vymezila vůči všem silovým řešením a prosazovala hledání ryze diplomatických kompromisů. Zatímco aktivní angažování se Londýna během krize je tak nezpochybnitelné, hluboká diskuze se vede o významu britského slova. Karibská krize totiž představovala příklad lokální konfrontace dvou supervelmocí, v níž mohly hrát diplomacie ostatních zemí včetně Británie pouze podřízenou roli a k rozhodovacímu procesu přispívat jen velmi omezeně.¹²⁴

Na jedné straně debaty stojí názorový proud soudící, že Londýn byl Washingtonem pouze přednostně informován o již uskutečněných rozhodnutích. Ten reprezentoval sám Ormsby-Gore, jenž spatřoval význam Británie primárně v ujišťování USA o správnosti jejich postupů, nikoliv ve vytváření alternativních strategií.¹²⁵ S Ormsby-Gorem se ztotožňují i další historici shledávající britský vliv primárně ve zprostředkovávání amerických kroků evropským spojencům.¹²⁶ Kubánskou krizi tak lze z tohoto pohledu interpretovat jako důkaz klesající britské schopnosti ovládat světovou politiku. Washington totiž tíhnul navzdory *zvláštnímu vztahu* k jednostranným rozhodovacím postupům odsunujícím britskou diplomacii stranou.

Alternativní názorový proud stavějící na přepisech Kennedyho rozhovorů naopak argumentuje, že Macmillan a Ormsby-Gore byli plnohodnotnými členy ExCommu, k jejichž názorům nebyl Washington nedbalý. Některé názory dokonce hovoří o zcela klíčové roli britského premiéra, jenž byl rozhodovacím pravomocím blíže než samotný americký kongres.¹²⁷ Kennedy osobně vyzdvihl její zásluhy na snížení rozsahu námořní blokády.¹²⁸ Sami zastánci vlivu Londýna však uznávají zcela okrajový význam britského slova na jadernou diplomacii Washingtonu. Stěžejní význam Londýna tak lze spatřovat především v osobní rovině *zvláštního vztahu*, v níž docházelo díky horké telefonní lince k intenzivní interakci.¹²⁹

¹²³ Dohoda o společném rozhodování nad použitím jaderných zbraní USA byla uzavřena již mezi Attleem a Trumanem v říjnu 1951. Smlouva se poté dočkala dvou novelizací v roce 1958 mezi Macmillanem a Eisenhowerem a v roce 1961 také prezidentem Kennedym. BAYLIS: *Anglo-American Relations...*, str. 126.

¹²⁴ SCOTT, Len V.: *Macmillan, Kennedy and the Cuban Missile Crisis: Political, Military and Intelligence Aspects*. Basingstoke: Palgrave Macmillan, 1999. str. 156.

¹²⁵ V této věci Ormsby-Gore prohlásil, že podle něj „...neexistovala jakákoliv zpětná vazba z Londýna, jež by mohla změnit americké konání.“ HORNE: *Macmillan 1957-1986...*, str. 382.

¹²⁶ RAWNSLEY, Gary D.: *How Special is Special? The Anglo-American Alliance during the Cuban Missile Crisis*. Contemporary Record Vol. 9, Issue 3, 1995. str. 599.

¹²⁷ DUMBRELL: *A Special Relationship...*, str. 63.

¹²⁸ DALLEK: *Nedokončený život...*, str. 427.

¹²⁹ SCOTT: *Macmillan, Kennedy and the Cuban Missile Crisis...*, str. 185.

5 Vrchol britské jaderné politiky (1962-1963)

Samotnému vrcholu britské jaderné diplomacie v roce 1963 předcházela krize *zvláštního vztahu* v jaderné oblasti způsobená primárně netaktním zrušením projektu Skybolt ze strany USA. Rakety Skybolt totiž představovaly zcela zásadní doplněk britského jaderného arzenálu nezbytný pro udržení Británie v roli světové jaderné velmoci. Nastalou krizi navíc umocnil Kennedyho zahraničně-politický poradce a bývalý ministr zahraničí Dean Acheson. Ten pronesl dne 5. prosince 1962 velmi kontroverzní projev o odehrané světové roli Británie v čele Commonwealthu a po boku USA, čímž se výrazně dotkl většiny britských představitelů. Acheson se v něm kriticky vyjádřil nejen k britskému nenacházení nové role v post-imperiálním světě, ale také ke snaze hrát pozici prostředníka mezi dvěma světovými supervelmocemi.¹³⁰

5.1 Krize po zrušení projektu Skybolt

Významnější podnět ke krizi *zvláštního vztahu* však představovalo právě prosáknutí informace o rozhodnutí Američanů pozastavit vývoj rakety Skybolt dne 6. prosince 1962. Britské ministerstvo obrany s nimi počítalo jako s náhradou za neúspěšný program Blue Streak a měly tak prodloužit operační životnost britských bombardérů a zajistit pokračující akceschopnost celého jaderného arzenálu. Pozastavení programu Skybolt navíc Brity zcela zaskočilo, neboť byli během podzimu přes odhalené technologické problémy projektu ujišťováni o jeho bezpodmínečném dokončení.¹³¹ Na začátku prosince 1962 však ministr obrany Robert McNamara program bez varování zrušil a svůj krok ospravedlnil časovými průtahy, technickými nedostatky a prohibitivním růstem odhadovaných nákladů. Především poté neměly rakety Skybolt dle amerických expertů splňovat z pohledu efektivity a spolehlivosti parametry alternativních jaderných raket Polaris a Minuteman.¹³²

Skandálnost celé události dále podpořily šířící se spekulace o vedlejších jaderných zájmech Washingtonu. V momentě zrušení projektu Skybolt se totiž Británie ocitla ve zcela závislé pozici na USA, neboť bez raketových nosičů se stal jejich celý jaderný arzenál prakticky neakceschopný. Mnohé elity ve Washingtonu v čele s ministrem zahraničí Ruskem se však

¹³⁰ (Citace Achesonova projevu na straně 6 této práce.) MCDONALD: *Anglo-American Relations...*, str. 181-182.

¹³¹ V zářijovém rozhovoru s ministrem obrany McNamarou byl britský premiér spraven o vyvstalých problémech. Záhy byl však Macmillan ujištěn, že „*technologické problémy s vývojem střely tohoto typu jsou běžné a že USA podniknou veškeré kroky k jejich překonání*“. PAGEDAS: *Anglo-American Strategic Relations...*, str. 248.

¹³² Public Papers of the President: *President Kennedy and Prime Minister Macmillan: Statement on Nuclear Defense Systems from joint statement at Nassau*, 21 December 1962, str. 909.

zájmem na odstavení Britů od jaderných zbraní nijak netajily, neboť v nich spatřovaly překážku politiky nešíření nukleárních zbraní a britské integrace do EHS. Sporný bod navíc představovala skutečnost, že informace o zrušení programu Skybolt se dostala k Britům prosáknutím obsahu interních diskuzí amerického ministerstva zahraničí. V nich se otevřeně hovořilo o zájmu USA na tlumení *zvláštního vztahu* s Británií formou neposkytnutí balistických raket Skybolt.¹³³

Toto odhalení vyvolalo otevřenou konsternaci a rozhořčení britského ministra obrany Petera Thorneycrofta, který na pařížském meetingu NATO nařkl svůj americký protějšek McNamaru z účelnosti jeho jednání. Thorneycroft spatřoval v tomto kroku předem plánovaný zájem USA přinutit Británii ke splnění kvót pro konvenční vojsko.¹³⁴ Alternativní důkazy nicméně demonstrují značný podíl viny britského ministerstva obrany, jež mělo lépe a dříve vyhodnotit dlouhodobější indicie předpovídající krach programu Skybolt¹³⁵ a především nezájem Američanů na udržování vysokého stupně nezávislosti britských jaderných sil.

5.2 Zažehnání krize dohodami v Nassau v roce 1962

Na sklonku roku 1962 tak byla Británie konfrontována skutečností, kdy se ve věci udržení efektivního jaderného arzenálu ocitla ve slepé uličce. Obratem po oznámení amerického rozhodnutí o pozastavení Skybolt proto dne 18. prosince odjel britský premiér na osobní konferenci do bahamského hlavního města Nassau. Na setkání odjížděl Macmillan s jediným cílem, a to přesvědčit prezidenta Kennedyho o nutnosti alternativního vyzbrojení Britů raketami Polaris. Ve své podstatě se totiž oba modely jaderných nosičů technologicky příliš nelišily vyjma formy odpalování, jemuž již Britové přizpůsobili své specializované ponorky.¹³⁶

Na Macmillana však během nassauské konference čekal nelehký úkol, neboť Američané trvali na rovném přístupu ke všem svým západním spojencům. Ruskovo ministerstvo zahraničí navíc vystupovalo otevřeně ve prospěch omezení britsko-americké jaderné spolupráce. Přestože si tak Kennedy byl vědom, že rakety Polaris představují jedinou relevantní alternativu pro britské jaderné síly, do Nassau odjížděl s přesvědčením rakety neprodat. Kennedy nicméně tušil složitost tohoto úkolu s ohledem na Macmillanovy rétorické schopnosti a dovednost manipulovat

¹³³ BAYLIS: *Anglo-American Relations...*, str. 132.

¹³⁴ Thorneycroft konfrontoval v Paříži McNamaru otázkou, zda je „americká vláda schopna veřejně potvrdit, že udělala maximum ve snaze pomoci Británii zachovat její statut nezávislé jaderné mocnosti“. V této věci se mu však nedostalo žádného ujištění. LOUIS: *The Special Relationship...*, str. 96.

¹³⁵ Sám McNamara označoval projekt Skybolt za hromadu šrotu („*pile of junk*“), před čímž Thorneycrofta intenzivně varoval britský velvyslanec Ormsby-Gore. Ten také avizoval vysokou míru rizika, že se Američané nebudou v této věci zdržovat průběžnými konzultacemi s Brity. HORNE: *Macmillan 1957-1986...*, str. 382.

¹³⁶ BAYLIS: *Anglo-American Relations...*, str. 135.

Američany skrze koncept *zvláštního vztahu*.¹³⁷ Od počátku konference tak bylo zřejmé, že nalézt kompromisní řešení, jež by neodcizilo USA s Británií a současně nevzdálilo Británii Evropě, nebude vůbec jednoduché.¹³⁸

5.2.1 Macmillanova nassauská strategie

Macmillan čelící v Nassau své největší jaderně-diplomatické porážce proto přistoupil ke zcela krajní donucovací strategii a vynaložil obrovské množství energie na zlomení Kennedyho postoje. Svou nassauskou řeč si do detailu připravil a systematicky v ní vyzdvihl veškeré britské zásluhy na rozvoji jaderného průmyslu. Nejprve připomněl vývoj jaderné bomby během druhé světové války, jenž nesl výrazný britský rukopis.¹³⁹ V období prvního atomového úderu v Japonsku tak podle něj sdíleli Britové poloviční podíl na vlastnictví této zbraně. Přesto však došlo z americké strany k přivlastnění jaderné zbraně a přijetí restriktivního McMahonova zákona o zákazu sdílení nukleárních tajemství.¹⁴⁰ Následně Macmillan zdůraznil nezanedbatelné finanční a technologické příspěvky Británie v období obnovené jaderné spolupráce po roce 1958. Z roku 1960 poté připomněl závazek Kennedyho předchůdce o poskytnutí raket Skybolt britské straně ihned po dokončení jejich vývoje, stvrzený samotným Kennedym o dva roky později.

Britský premiér tak ve své řeči v Nassau komplexně obsáhl historickou tradici britsko-americké nukleární spolupráce a vyslovil své hluboké přesvědčení o jejím budoucím trvání. Právě zdůrazněním historické přirozenosti zvláštního jaderného vztahu mezi USA a Británií se Macmillanovi podařilo otupit také Kennedyho obavy z očekávaného nesouhlasu Francie a Západního Německa. Svou řeč poté zakončil apelem na Kennedyho zdůrazněním případných důsledků krachu nassauských jednání. Při neúspěchu bahamské konference britský premiér varoval před intenzivními problémy na domácí půdě, především významným posílením opozičních Labouristů a vzednutím se vlny britského anti-amerikanismu.¹⁴¹ Výsledkem tohoto vývoje by se podle něj stal nevyhnutelný pád konzervativního kabinetu a postupné oslabování

¹³⁷ Macmillanova schopnost tlačit na osobně-sentimentální rovinu *zvláštního vztahu* se projevil hned po vystoupení Kennedyho z letadla, kdy mu Britové zahráli melodii písně „*Don't deceive me*“ (Nepodváděj mě). PREM 11/4229: *Record of a meeting held at Bali-Hai...*

¹³⁸ Kennedy si byl vědom, že odvrácení se od Británie by způsobilo Macmillanovi politická rizika, avšak přílišná pomoc by naopak poškozovala americkou politiku rovného přístupu. LUŇÁK, 1997, str. 392.

¹³⁹ S výzkumem jaderné bomby před druhou světovou válkou dokonce začali britští vědci, kteří však poté přesunuli svůj jaderný program z bezpečnostních důvodů do USA. PREM 11/4229: *Record of a meeting held at Bali...*

¹⁴⁰ Britsko-americké vlastnictví atomové bomby nebylo během války stvrzeno žádným úředním dokumentem, a tak mohli Američané znepokojeni špionážními aférami v Británii přijmout McMahonův zákon. TAMTÉŽ.

¹⁴¹ Washingtonský velvyslanec Ormsby-Gore dokonce hovořil o „*vybuchnutí politického dynamitu na domácí scéně*“. KAISER: *British Foreign Policy...*, str. 40.

zvláštního vztahu mezi oběma zeměmi. Macmillan se tak na Bahamách v zoufalé snaze udržet funkčnost jaderného odstrašení své země rozhodl pro vysoce riskantní strategii a účelově zkreslil rozsah potenciální krize pro svou zemi.

5.2.2 Americké pozice v Nassau a podmínky dohody

Významný faktor z pohledu výsledků konference v Nassau představoval okruh nejbližších Kennedyho poradců v čele s Deanem Ruskem, Robertem McNamarou a Georgem Ballem. Ti důsledně trvali na tom, že Britové byli o možnosti zrušení projektu Skybolt průběžně spravováni. Británie tak podle nich pouze podlehla kouzlu *zvláštního jaderného vztahu* s USA a nepřizpůsobila svou nukleární politiku realitě. Američtí poradci proto varovali prezidenta nenechat se v Nassau svést emocionální rovinou *zvláštního vztahu* a vyhnout se horlivosti pomoci britskému spojenci, jež byla Kennedymu vlastní.¹⁴²

Hlavní argument neochoty Američanů poskytnout rakety Polaris Britům spočíval v dopadech tohoto rozhodnutí na klíčové pilíře jejich zahraniční politiky v podobě nešíření atomových zbraní a uplatňování rovného přístupu ke všem členům NATO. Ty by byly případnou dohodou zcela pokrouceny, neboť ústupek Británii by potvrdil nerovnováhu v Alianci a vytvořil nežádáný dojem britsko-americké nadvlády. Poskytnutí raket Polaris Britům by navíc ustanovilo nebezpečný precedent americké podpory národních zdrojů jaderného odstrašení. Američané ale naopak sympatizovali s mezinárodní jadernou spoluprací na multilaterální bázi formou MLF. Primárně se však Washington zdráhal právě v obavě z nesouhlasu ostatních evropských spojenců. Především u Francie a Západního Německa totiž hrozilo vznesení požadavku na stejná jaderná privilegia a jejich případné neposkytnutí mohlo zkomplikovat vstup Británie do EHS.¹⁴³

V Kennedym však nakonec převládly obavy z možného nástupu Labouristů v Británii, kteří by zmařili britský vstup do EHS spíše než riziko francouzské odplaty. Americký prezident tak přistoupil k vyjednávání a nabídl Macmillanovi alternativu v podobě dokončení programu Skybolt za finančního zapojení Britů.¹⁴⁴ S ohledem na britskou finanční situaci, šířící se

¹⁴² PAGEDAS: *Anglo-American Strategic Relations...*, str. 252.

¹⁴³ Případné veto britské žádosti o vstup ze strany de Gaullovy Francie by znehodnotilo Kennedyho dosavadní snahy na vybudování silné a jednotné Evropy s vůdčím postavením Británie. V tomto konceptu spatřoval americký prezident nejvyšší stupeň ochrany západního světa. FRUS, 1964-1966: *Statement by President Kennedy, 24 January 1963*. New York: Harper & Row, 1964, str. 181-183.

¹⁴⁴ Americký návrh společného dokončení projektu počítal se sdílením nákladů v poměru 1:1. Podle amerických dokumentů Kennedy přistoupil i k dalším alternativním návrhům, mj. finanční a technologické asistenci USA na prodloužení životnosti britských bombardérů. Public Papers of the President: *President Kennedy and Prime Minister...*, str. 908-909.

spekulace o neefektivnosti raket Skybolt a silící preferenci Polaris však britský premiér odmítl. Po čtyřdenních rozhovorech a mnoha Macmillanových emočních výstupech tak Kennedy ustoupil a došlo ke konsenzu na prodeji nejmodernějších amerických raket Polaris do britské jaderné výbavy. Dohoda Polaris byla ujednána bez reálného přispění k technologickému vývoji raket a dokonce za velmi výhodných obchodních podmínek.¹⁴⁵

Hlavní důvod Kennedyho konečného souhlasu s prodejem představovalo naplnění požadavku sdíleného využití poskytovaných zbraní. Britský premiér tak souhlasil s převedením odkoupených raket Polaris do vojenských struktur NATO, avšak za respektování dodatečné smluvní klauzule. Ta spočívala v udržení jisté míry nezávislosti nově nabytých zbraní formou ujednání opravňujícího britskou vládu „*samostatně použít rakety Polaris v případě ohrožení nejvyšších národních zájmů země*“.¹⁴⁶ Okolnosti onoho ohrožení nejvyšších národních zájmů si však britská vláda mohla určit sama, tudíž americká podmínka podřízení raket zájmům NATO nepředstavovala pro Británii velké omezení. Nejvyšší autoritou a poslední rozhodovací instancí totiž fakticky zůstávala britská vláda. Vedle britského závazku o zahrnutí raket Polaris pod alianční správu požadoval Kennedy neformální příslib zvýšeného úsilí Británie o evropskou integraci a podpory amerického projektu multilaterálních jaderných sil NATO. Macmillan tak byl v Nassau přinucen zavázat se k podpoře dalších aliančních debat o MLF a podřídit část svého jaderného arzenálu společnému velení Aliance.¹⁴⁷ Ačkoliv se tak britský premiér osobně neztotožňoval s plánem MLF ani s myšlenkou podstoupení britského jaderného odstrašení do rukou NATO, považoval tyto ústupky za adekvátní míře Kennedyho vstřícnosti v Nassau.

Bezprostřední reakcí Francie na nassauská ujednání se stalo veto prezidenta de Gaulla v lednu roku 1963 blokující možnost přistoupení Británie do EHS. Přestože reálně bylo spektrum důvodů veta široké, hlavním motivem byla nepochybně obava z posílení amerického vlivu na EHS skrze britskou přítomnost. Tento scénář by kontrastoval s francouzskými ambicemi na vybudování jakéhosi třetího mocenského centra v Evropě pod jejich jaderným vedením. Není tak náhodou, že vetu předcházela právě dohoda Polaris demonstrující britsko-americkou nukleární solidaritu a jednostranný proamerický postoj britské jaderné politiky.¹⁴⁸

¹⁴⁵ Public Papers of the President: *President Kennedy and Prime Minister...*, str. 908-909.

¹⁴⁶ PIERRE: *Nuclear Politics...*, str. 346-347.

¹⁴⁷ Tento podíl byl kvantifikován, aby úměrně odpovídal americkému příspěvku k MLF. DICKIE, John: *Special No More: Anglo-American Relations: Rhetoric and Reality*. London: Weidenfeld & Nicolson, 1994. str. 124.

¹⁴⁸ V prosinci 1962 potvrdil tyto postoje Macmillan osobně během své návštěvy na zámku Rambouillet, kde znovu odmítl francouzský projekt nezávislé evropské jaderné síly. MACMILLAN: *At the End of the Day...*, str. 348.

5.3 Nuclear Test-Ban Treaty, 1963

Nákup amerických raket Polaris nebyl jediným tématem, v němž dokázal Macmillan skrze vliv na Kennedyho naplňovat své nukleární zájmy. Na počátku roku 1963 inicioval britský premiér obnovení diskuze o zákazu testování jaderných zbraní. K tomuto kroku měl Macmillan dvě základní motivace, přičemž první představovala sledování vlastního politického zájmu. Témata nukleárního odzbrojování se totiž stala pro pacifisticky laděnou část britské veřejnosti důležitým bodem a vytvoření si image světového mírotvorce zvyšovalo Macmillanův předvolební kredit. Druhým důvodem poté byl jeho pragmatický zájem o zamezení evropským zemím v čele se SRN dosáhnout nukleárního arzenálu formou dohody o nešíření jaderných zbraní.¹⁴⁹

Dosavadní jednání však zatím vždy ztroskotávala na podmínkách a smluvních úpravách zejména pozemních testů.¹⁵⁰ Americké řešení ve věci kontroly dodržování dohody totiž spočívalo v oboustranném akceptování monitorovacích inspekcí na území obou zemí, vůči čemuž se Sověti striktně vymezili. Moskva v tomto opatření spatřovala nástroj špionáže a tento bod jednání zůstával pravidelnou překážkou dosažení konsenzu.¹⁵¹ Přestože tak britský premiér coby prostředník jednání apeloval na americkou vstřícnost, Kennedy odmítl podniknout jakékoliv další ústupky. V témže roce však k obratu zaveleli dosud málo vstřícní Sověti v souvislosti s jejich říjnovým neúspěchem na Kubě. Chruščov tak v listopadu 1962 potvrdil sovětský zájem o úplný zákaz jaderných zkoušek pod vodou, v atmosféře, ve vesmíru, ale i pozemního testování. Přestože se nadále kriticky vymezoval vůči stálým monitorovacím inspekcím, svolil nakonec k omezenému počtu tří inspekcí ročně. Tento počet se však nezdál dostatečný americké protistraně, čímž sovětský kompromisní návrh ulpěl v další slepé uličce.¹⁵²

Britský premiér proto přistoupil k dalšímu osobnímu tlaku na prezidenta Kennedyho a v dopise z 16. března zdůraznil současná vstřícná sovětská gesta hledající kompromis a především celosvětový význam případného dosažení dohody. Reakce Washingtonu však byla prozatím chladná, a tak byl Macmillan nucen vyčkat s další iniciativou až do června 1963 na poslední

¹⁴⁹ ASHTON: *Kennedy, Macmillan and the Cold War...*, str. 11.

¹⁵⁰ Atmosférické, podvodní a vesmírné testy nepředstavovaly významnější problém, neboť byly snáze detekovatelné a navíc všechny nezbytné testy vodíkové bomby již obě supervelmoci provedly. TURNER: *Macmillan...*, str. 168.

¹⁵¹ Zmíněný scénář proběhl např. v březnu 1962 v Ženevě, kde sovětská delegace trvala na svém odmítavém postoji monitorovacích inspekcí a jednání tak opětovně selhalo. SAMPSON, Anthony: *Macmillan: A Study in Ambiguity*, 1st Edition. London: Allen Lane The Penguin Press, 1967, str. 229.

¹⁵² Sám prezident Kennedy v zásadě neměl s omezeným počtem inspekcí problém a cílil zejména na urychlené dosažení konsenzu. Byl však bohužel pod tlakem tradičně mocné americké vojenské lobby, která zaujímala s podporou Kongresu silné mocenské pozice. MACMILLAN: *At the End of the Day...*, str. 459-460.

osobní setkání s Kennedym v Birch Grove v anglickém Sussexu.¹⁵³ Na setkání měl být domluven další společný postup v otázkách zákazu testování a projektu MLF a britský premiér zde díky svým rétorickým schopnostem a osobnímu přátelství s Kennedym opětovně dosáhl úspěchu. Za obnovení závazku o britské podpoře americkému plánu MLF Macmillan přesvědčil amerického prezidenta o nezbytnosti urychleného uzavření dohody o zákazu testování.¹⁵⁴

Kennedy tak na základě dohody v Birch Grove ustoupil ze svých požadavků a přijal sovětský návrh s omezeným počtem monitorovacích inspekcí. Tímto americkým ústupkem bylo konečně dosaženo konsenzu a po dořešení posledních technických detailů se zástupci USA a SSSR sešli k podpisu smlouvy. Dne 25. července 1963 tak vstoupila v platnost dohoda o částečném zákazu testování jaderných zbraní pod vodou, ve vzduchu a ve vesmíru, zatímco pozemní testy byly prozatím vynechány.¹⁵⁵ Součástí smlouvy představovala úmluva o připojení podpisu ostatních zemí světa, čímž se dohoda stala počátkem cesty k nešíření jaderných zbraní a ke všeobecnému odzbrojení. Sám Macmillan označil tuto událost za jeden z největších úspěchů britské diplomacie, neboť na ni měl přes silnou byrokratickou opozici v USA významnou zásluhu. Zatímco v otázce nassauských dohod tak Britové získali rakety Polaris bez jakéhokoliv reálného přispění k jejich technologickému vývoji, při uzavření dohody o zákazu jaderných testů v červenci 1963 byl jejich přínos vyjednávače mezi supervelmocemi nezanedbatelný.¹⁵⁶

5.4 Britská zásluha na ukončení projektu MLF

Americký návrh mnohostranných jaderných sil Severoatlantické aliance (MLF) zaznamenával jen velmi skrovné pokroky. Navzdory Macmillanově závazku danému Kennedymu v Nassau a potvrzenému o půl roku později v Birch Grove se totiž Británie stavěla k projektu otevřeně skepticky. Britské ministerstvo obrany v čele s výrazně kritickým Peterem Thorneycroftem tak podalo v průběhu roku 1963 sérii pozměňovacích návrhů pokoušejících se zmírnit povinný stupeň integrace britských jaderných sil do aliančních struktur. Záhy poté navrhl Thorneycroft ještě radikálnější požadavek na úplné vyjmutí britských raket Polaris z projektu a jednání se

¹⁵³ Schůzka s Macmillanem představovala součást Kennedyho velkolepé cesty po Evropě, jejíž největší mediální úspěch spočíval v berlínském proslovu zakončeném slovy „*Ich bin ein Berliner*“. TURNER: *Macmillan...*, str. 171.

¹⁵⁴ MACMILLAN: *At the End of the Day...*, str. 461.

¹⁵⁵ Smlouva vstoupila v platnost jako tzv. *Partial Nuclear Test-Ban Treaty*. SAMPSON: *Macmillan: A Study in Ambiguity...*, str. 230.

¹⁵⁶ HORNE: *Macmillan 1957-1986...*, str. 522.

zcela zasekla. Zatímco Londýn byl svým nassauským závazkem nucen alespoň předstírat snahu o nalezení možného řešení, de Gaullova Francie projevila otevřený nezájem.¹⁵⁷

Na podzim roku 1963 došlo k politické obměně v USA i v Británii. Po listopadovém atentátu na Kennedyho v Dallasu a nástupu viceprezidenta Lyndona Johnsona obnovil Washington zastupovaný McNamarou svůj tlak na realizaci MLF. V Británii poté převzal po Macmillanově rezignaci premiérské křeslo stávající ministr zahraničí Alec Douglas-Home.¹⁵⁸ Ten se však realizací Macmillanovy proamerické politiky dostával pod stále silnější tlak opozičních labouristů vedených Haroldem Wilsonem. Sílicí labouristická opozice se prezentovala otevřenou skepsí a kritikou k projektu MLF, kterou zdůvodňovala zejména nepřijatelností podřízení britských jaderných zbraní SRN. Ve skutečnosti však šlo především o vymezení se Macmillanovým závazkům a podléhání vlivné vojenské lobby Británie.¹⁵⁹

Jako nástroj ke svržení projektu MLF vytvořil Wilson v součinnosti se svým stínovým ministrem obrany Denisem Healeyem britský protinávrh v podobě ANF (*Atlantic Nuclear Force*). Ten spočíval v podřízení britsko-amerických jaderných ponorek Polaris strukturám NATO, tedy v jejich poskytnutí aliančnímu použití, avšak ne přímému mnohonárodnostnímu velení. Britský plán ANF však významně zvyšoval nukleární vliv Británie a zužoval její vojenskou vazbu s USA za současného odsouvání SRN, a tak ani tento projekt neměl šance na mezinárodní úspěch. Jeho primárním cílem totiž bylo zejména ukončení amerických snah o realizaci původního plánu MLF, čehož skutečně dosáhl. Američtí poradci prezidenta Johnsona shodně potvrdili neefektivnost projektu a prohibitivní náklady vynakládané mj. k přesvědčování neochotných evropských spojenců v čele se samotnou Británií.¹⁶⁰

¹⁵⁷ DUMBRELL: *A Special Relationship...*, str. 176.

¹⁵⁸ Macmillan odstoupil ze své funkce v důsledku série vládních skandálů a svého podlomeného zdraví. TURNER: *Macmillan...*, str. 1.

¹⁵⁹ Tradičně silná britská lobby odmítala projekt MLF z obavy, že díky němu přijde o své nadstandardní obchodní vztahy s americkou armádou. Wilsonův kabinet navíc přistoupil k obviňování Macmillana ze všech jeho ústupků Kennedymu ve věci MLF. WILSON, Harold: *The Labour Government 1964-1970*, 1st Edition. London: Weidenfeld & Nicolson, 1971. str. 49.

¹⁶⁰ DUMBRELL: *A Special Relationship...*, str. 177.

6 Cíle a výsledky britské jaderné politiky (1957-1963)

V závěrečné kapitole práce navážu na svou výzkumnou otázku ve znění: *Jaké cíle sledovala britská jaderná diplomacie ve vztahu k USA a jakých reálných výsledků skutečně dosáhla? Jaký podíl lze přičítat osobně-sentimentální rovině zvláštního vztahu a do jaké míry se jednalo o politický pragmatismus?* Následující rozbor tak bude věnován aplikaci mé výzkumné otázky na jednotlivé události a projekty, na nichž se britská jaderná diplomacie podílela.

Mou snahou je identifikovat, zda došlo v jednotlivých chronologicky popsáných momentech v období 1957-1963 k harmonizaci britských jaderných cílů a reálných výsledků, či nikoliv. V prvním případě poté určím, zda měla na naplnění britských jaderných zájmů primární zásluhu osobní a historicky sentimentální rovina *zvláštního vztahu*, nebo se jednalo o politický pragmatismus obou stran. V případě nenaplnění britských jaderných zájmů zhodnotím, kde lze nalézt důvody neúspěchu. Podstatu výsledku poté identifikuji jako neadekvátní požadavek Londýna, neochota či obavy Washingtonu, anebo zásluha vnější strany.

V první kapitole jsem stručně popsal období let 1945-1956 ve snaze přiblížit okolnosti, za kterých Harold Macmillan přebíral vládu v Británii. Tato etapa začíná přijetím Groves-Andersonova memoranda v roce 1945 stvrzujícího rovnost mezi USA a Británií v otázce použití jaderných zbraní. Washington tímto krokem ocenil britské zásluhy na projektu Manhattan, avšak spíše než pragmatický krok k rozvoji jaderné spolupráce se jednalo o projev americké solidarity. Se získáním jaderného monopolu totiž Američané začali svůj nukleární program sřežít a odpírat Britům přístup k němu v obavě ze sovětské špionáže. Tento vývoj kulminoval v přijetí restriktivního McMahonova zákona v roce 1946 zakazující americké straně sdílet jaderné informace se svými spojenci. Etapa 1945-1956 je díky tomuto americkému kalkulu obdobím ochlazení *zvláštního vztahu* a přerušené jaderné kooperace. Británie proto nastoupila cestu vývoje vlastní jaderné zbraně nezávislé na USA. První britský atomový test v roce 1952 potvrdil status země coby jaderné velmoci a demonstroval britskou nukleární nezávislost na Američanech. Postupná destrukce jaderné spolupráce a celého *zvláštního vztahu* dosáhla svého pomyslného vrcholu v roce 1956 v souvislosti se Suezskou krizí. Ta odcizila obě země v doposud největší míře a nastupující premiér Macmillan vědom si nezbytnosti proamerické orientace Británie vedl svůj kabinet k obnově nukleární spolupráce s Washingtonem.

Druhá kapitola práce se věnuje prvním dvěma letům Macmillanovy vlády (1957-1958), během kterých se pokoušel pragmaticky udržet britský světový vliv skrze úzké spojení s USA. Reálně k tomu Macmillan využíval konceptu vzájemné závislosti, k němuž se však skepticky

stavěl americký ministr zahraničí Dulles. Jeho neochota o hlubší spolupráci s Británií pramenila ze snahy o zrovnoprávnění přístupu k evropským spojencům. Na historicky sentimentální rovinu vzájemného partnerství tak Macmillan tlačil především ve vztahu k prezidentu Eisenhowerovi. Vzhledem k jejich osobnímu přátelství poté došlo na washingtonské schůzi k závaznému příslibu zrušení restriktivního McMahanova zákona. V roce 1958 tak Británie opětovně získala privilegovaný přístup k americkým jaderným tajemstvím. Americký prezident vyšel Macmillanovi díky osobní náklonnosti vstříc také v otázce jaderné obrany Británie americkými raketami Thor. Ty měly pomoci překlenout období vývoje britských raket Blue Streak.

Přestože tak na obnovení jaderné spolupráce mělo svou zásluhu osobní pouto obou státníků, výrazný podíl neslo také vnější komunistické riziko. SSSR totiž v roce 1957 vypustil první vesmírnou družici Sputnik, čímž technologicky překonal USA a zavdal příčinu ke strategickým dilematům v rámci NATO. Američané od tohoto okamžiku pragmaticky tíhnuli ke spolupráci s Brity ve snaze sdílet sovětskou hrozbu. Nesoulad s Washingtonem naopak vyvolala Sandysova strategie seškrtní rozpočtů na konvenční zbrojení, neboť Američané preferovali svůj jaderný monopol v západním světě a britskou orientaci na konvenční zbraně.

Třetí kapitola se zabývá lety 1959-1960, pro něž je specifická dvojitá jaderná politika Británie. Macmillan cílil současně na posilování britského jaderného arzenálu i na celosvětové nukleární odzbrojení. V otázce zákazu jaderného testování získal po rezignaci skeptického Dullese plnou podporu Američanů. Macmillan se současně zaměřoval také na posílení britských jaderných pozic skrze hlubší nukleární spolupráci s USA. Ty nejprve finančně a technologicky asistovaly při vývoji programu Blue Streak a po jeho přerušení slíbily dodat coby náhradu americké rakety Skybolt. Hlavní důvod k této americké vstřícnosti ve Washingtonu v roce 1960 představovalo pevné osobní pouto obou státníků i trvající sovětská hrozba.

Ve čtvrté kapitole analyzují roky 1961-1962 po nástupu prezidenta Kennedyho. Britský premiér se pokoušel přenést svůj blízký vztah s Eisenhowerem také na jeho nástupce, aby mohla prostřednictvím něj Británie nadále posilovat svou jadernou pozici. Kennedy nicméně od počátku demonstroval probritské postoje a potvrdil platnost stávajících jaderných smluv včetně klíčové dohody Skybolt. Dynamiku osobní roviny *zvláštního vztahu* dále posílila osobnost washingtonského velvyslance Ormsby-Gora. Mezi hlavní Macmillanovy jaderné iniciativy tohoto období patří projekt Grand Design navrhuující tripartitní nukleární spolupráci obou zemí s Francií, k němuž získal Kennedyho podporu. Vstřícný přístup amerického prezidenta však spočíval primárně v osobně-sentimentální rovině *zvláštního vztahu*, neboť většina amerických

elit pragmaticky vystupovala pro omezení jaderné spolupráce s Británií. Ta byla spatřována primárně v roli vůdčí evropské velmoci v rámci EHS soustředící se na konvenční formu zbrojení.

V praxi se tento vývoj amerických postojů prezentovaný ministry Ruskem a McNamarou potvrdil nekonzultovaným prodejem raket Hawk Izraeli, zdráháním se v otázce raket Skybolt a především představením projektu MLF. Ten pro Británii znamenal podřízení jejich jaderných sil aliančním potřebám a omezením jejího výlučného postavení nukleárního spojení Washingtonu. Američané sledovali omezováním britského postavení vylepšení své pozice v integrující se Evropě. Limity *zvláštního vztahu* poté prověřila karibská krize, při níž je vliv britského slova na americkou exekutivu minimálně sporný.

Pátá kapitola nastiňuje poslední etapu 1962-1963, kdy dosáhla britská jaderná diplomacie svých největších úspěchů. Nejprve nicméně propukla otevřená spojenecká krize v důsledku Achesonova projevu a zrušení projektu Skybolt v prosinci 1962. Spekulace o úmyslu Washingtonu na odstavení Británie od jaderných zbraní pramenily z pragmatičnosti Kennedyho poradců preferující silnou kontinentální Evropu. Kennedy však na konferenci v Nassau ustoupil Macmillanově nátlaku a svolil k prodeji balistických raket Polaris za symbolickou cenu. Na oplátku obdržel pouze neformální slib o britské podpoře projektu MLF a podřízení části poskytnutých zbraní aliančním účelům. V Nassau tak Británie nakoupila nejmodernější americké rakety bez relevantního zapojení se do jejich vývoje. K dohodě navíc došlo navzdory silné opozici amerických poradců, kteří pragmaticky varovali před nesouhlasem zbytku Evropy. Kouzlo osobního přátelství a sentimentality *zvláštního vztahu* však ještě jednou převládlo.

Vedle úspěchu v Nassau dosáhla britská jaderná diplomacie v témže roce dalších dvou velkých vítězství. Nejprve premiér Macmillan dokonal své odzbrojovací úsilí iniciováním dohody o částečném zákazu jaderného testování. Konsenzu bylo dosaženo především díky americkým ústupkům po intenzivním Macmillanově apelu. Na přelomu let 1963-1964 byl poté dokonán krach amerického projektu MLF, jehož podstata nutila Brity podřít své jaderné síly potřebám Aliance. Macmillan proto navzdory slibům daným Kennedymu systematicky cílil na postupné zamítnutí návrhu, jež dokonalo toto úspěšné jaderné období Británie.

Z nastíněných úhlů pohledu je složité generalizovat odpověď na zadanou výzkumnou otázku, neboť britská jaderná diplomacie naplňovala své zájmy v letech 1957-1963 s různou intenzitou. Obecně však lze období hodnotit z pohledu Británie jako úspěšné a její jaderné cíle se obvykle střetávaly s reálnými výsledky. Majoritní podíl na těchto úspěších přisuzují hlubokému přátelskému poutu a osobnímu porozumění mezi premiérem Macmillanem a prezidenty Eisenhowerem a Kennedym. Jejich nadstandardní vztahy a návaznost na historické pouto

zvláštního vztahu dokázaly v mnoha událostech přebít skepsi amerických elit, které pragmaticky zdůrazňovaly problematiku privilegovaného přístupu k Británii ve vztahu k ostatním spojencům. Obavy amerických poradců se nakonec skutečně potvrdily, když na vrchol britské jaderné diplomacie v Nassau reagovala Francie vetem britské žádosti o vstup do EHS.

Přes mnohé tenze mezi oběma zeměmi však převažovala vzájemná vřelost způsobená jak politickým a vojenským pragmatismem, tak osobně-sentimentální rovinou *zvláštního vztahu*. USA proto reflektovaly britské zásluhy na rozvoji jaderných zbraní a britskou loajalitu ve vztahu ke komunistické hrozbě. Na druhou stranu však v jednáních amerických prezidentů lze sledovat vliv historické, kulturní a jazykové blízkosti obou zemí, tedy oné sentimentální roviny *zvláštního vztahu*. Ta přispěla ke zrušení McMahonova zákona v roce 1957, příslibu balistických raket Skybolt v roce 1960 či poskytnutí jaderných nosičů Polaris v roce 1962. V jiných případech jako byly nekonzultované zrušení programu Skybolt či původní trvání na projektu aliančních multilaterálních sil MLF lze naopak nalézt primárně sledování vlastních amerických zájmů.

Závěr

Macmillanovu éru 1957-1963 lze z pohledu britské jaderné politiky a *zvláštního vztahu* s USA považovat obecně za nadstandardně úspěšnou. Jednalo se o etapu britsko-americké historie, kdy došlo zřejmě k nejintenzivnějšímu rozvoji spolupráce a celkovému pěstování *zvláštního vztahu*, jemuž vedle zpravodajství, zahraniční politiky a dalších oblastí dominovala kooperace v jaderném zbrojení. Etapa 1957-1963 je navíc ohraničena Suezskou krizí v roce 1956 a výrazným ochlazením partnerství ve druhé polovině 60. let, což ji dále vyzdvihuje coby kompaktní období posilování britských vazeb na Washington. Po Macmillanově rezignaci a dallaském atentátu na Kennedyho na podzim 1963 totiž do Bílého domu nastoupil Kennedyho viceprezident Lyndon Johnson. Ten byl v porovnání s jeho předchůdcem o poznání méně probritský a méně empatický k britským pozicím. Jeho osobní vztah s premiérem Douglas-Homem tak ani vzdáleně nenavázal na personální blízkost a vřelost Jack&Mac éry. Po nástupu opozičních labouristů v Británii v čele s Haroldem Wilsonem začalo docházet dokonce k otevřeným rozbrojům a postupnému ochlazení *zvláštního vztahu*. V porovnání s těmito událostmi tak působí Macmillanova vláda jako stabilní období *zvláštního vztahu* s USA, jehož význam dovedl britský premiér umně zužitkovat ku prospěchu britským jaderným zájmům.

Z pohledu čistě jaderné spolupráce v tomto období lze spatřovat mnohé tenze mezi oběma zeměmi, které často eskalovaly v otevřené konfrontace. Etapa 1957-1963 zahrnuje mj. prohlubující se americké úsilí o orientaci britských vojenských sil na konvenční formu zbrojení, trvání Washingtonu na aliančním projektu MLF či nekonzultované zrušení amerického jaderného programu Skybolt. Krizemi v rámci *zvláštního vztahu* se tak období Macmillanovy vlády nijak nelišilo od jiných. Klíčový rozdíl spočíval v premiérově úzkém přátelství a vysoké míře porozumění s oběma americkými prezidenty, které posilovaly onu osobní a historicky sentimentální rovinu *zvláštního vztahu*. Ta poté v krizových situacích dovedla být vedle Macmillanovy vysoké loajality k Washingtonu a jeho silně proamerických postojů rozhodujícím faktorem k nalézání kompromisů. Kompromis je tak z mého pohledu ono slovo nejlépe definující analyzovanou etapu britsko-americké nukleární spolupráce, která dokázala vyvést *zvláštní vztah* ze Suezské krize a úspěšně čelit jaderné komunistické hrozbě. Vedle oněch kompromisů souvisejících s osobně-sentimentální rovinou *zvláštního vztahu* hrál svou roli také politický pragmatismus obou stran. Obava z komunistického nebezpečí tak představovala druhý klíčový faktor, proč byly britské jaderné cíle ve velké míře v konsenzu se skutečnými výsledky.

S ohledem na definovanou výzkumnou otázku je nicméně velmi obtížné identifikovat obecné závěry a mé odpovědi generalizovat. Aplikovatelnost faktorů stojících za určitými rozhodnutími je totiž na celé období let 1957-1963 velmi problematická. Na každém úspěchu britské jaderné politiky či zlepšení některé z oblastí *zvláštního vztahu* s USA lze totiž nahlížet z více úhlů pohledu. Jednoznačně pojmenovat důvody vedoucí k naplnění britských jaderných zájmů je komplikované také z toho důvodu, že se obvykle jednalo o interakci několika příčin. Identifikování míry vlivu osobní a historicky sentimentální roviny *zvláštního vztahu* na americkou vstřícnost vůči Británii je poté do značné míry otázkou subjektivního posouzení.

Věřím však, že analýza britských i amerických primárních zdrojů, např. Macmillanových publikovaných memoárů či digitalizovaných archivů *Public Record Office*, *Public Papers of Presidents* a *Foreign Relations of the United States*, významně zvýšila hodnotu závěrů mé práce. Z velmi hojné sekundární literatury na dané téma jsem se současně pokoušel čerpat z aktuálnější a relevantnější literatury. Na klíčové události jsem se navíc pokusil nahlédnout nejen z britského, ale také z amerického úhlu pohledu. Tyto náhledy na problematiku se někdy ztotožňovaly, jindy bylo hledání shody naopak velmi obtížné.

Obsáhlost a zajímavost tematiky mě oslovila do té míry, že mi vnukla podnět k uvažování o rozšíření práce během mých magisterských studií. Jsem přesvědčen, že obohacení práce o další empirické materiály, nové úhly pohledu či přidání zkoumaných proměnných by prospělo zefektivnění dosažených výsledků. Prostor pro další studium tematiky nabízí také rozšíření časového horizontu na druhou polovinu 60. let a případná komparace s vládou Macmillanova kabinetu. Zde by bylo možné sledovat význam osobní roviny *zvláštního vztahu* mezi britským premiérem a americkými prezidenty v letech 1957-1963.

Seznam použité literatury

Digitální prameny

DEFE, Public Record Office, 13/394: *Minister of Defence Duncan Sandys: Memorandum to the Prime Minister*, 2 December 1958. Dostupné z WWW: <http://prov.vic.gov.au>.

DEFE, 13/111: *Watkinson to Powell*, 28 October 1959. Dostupné z WWW: <http://prov.vic.gov.au>.

FRUS, Foreign Relations of the United States, 1955-1957: *Northern European Chiefs of Mission Conference*. London, 19-21 September 1957. Vol. IV, str. 610. Dostupné z WWW: <https://history.state.gov/historicaldocuments>.

FRUS, 1961-1963: *Letter from Secretary of State Rusk to Secretary of Defense McNamara*, 8 September 1962, Vol. XIII, str. 1079-1080. Dostupné z WWW: <https://history.state.gov/historicaldocuments>.

FRUS, 1964-1966: *Statement by President Kennedy, 24 January 1963*. New York: Harper & Row, 1964, str. 181-183. Dostupné z WWW: <https://history.state.gov/historicaldocuments>.

PREM, Public Record Office, 11/2689: *Harold Caccia (Ambassador in Washington) to Selwyn Lloyd*. 3th June 1958. Dostupné z WWW: <http://prov.vic.gov.au>.

PREM 11/2189: *The Present State of Anglo-United States Relations; Sir Harold Caccia to Mr Selwyn Lloyd*. Washington, 28th December 1956. Dostupné z WWW: <http://prov.vic.gov.au>.

Public Papers of the President: *President Kennedy and Prime Minister Macmillan: Statement on Nuclear Defense Systems from joint statement at Nassau*, 21 December 1962, str. 909-912. Dostupné z WWW: <http://www.presidency.ucsb.edu/ws/>.

Vydané paměti

KISSINGER, Henry A.: *The White House Years*. Boston: Little, Brown, 1979. 518 str. 0-4904-4763-0.

LLOYD, Selwyn: *Suez, 1956: A Personal Account*. London: Jonathan Cape Ltd, 1978, 415 str. ISBN 978-0-3575-3475-1.

MACMILLAN, Harold: *Riding the Storm, 1956-1959*. London: Macmillan and Company Limited, 1971. 786 str. ISBN 0-333-10310-6.

MACMILLAN, Harold: *Pointing the Way, 1959-1961*. London: Macmillan London Limited, 1972. 504 str. ISBN 0-333-12411-1.

MACMILLAN, Harold: *At the End of the Day, 1961-1963*. London: Macmillan London Limited, 1973. 572 str. ISBN 0-333-12413-8.

MACMILLAN, Harold: *War Diaries: Politics and War in the Mediterranean, 1943-1945*. New York: St Martin's Press, 1984. 804 str. ISBN 978-0-3128-5566-6.

WILSON, Harold: *The Labour Government 1964-1970*, 1st Edition. London: Weidenfeld & Nicolson, 1971. 580 str. ISBN 978-0-3169-4490-8.

Sekundární literatura

ALDRICH, Richard J.; HOPKINS, Michael F.: *Intelligence, Defence, and Diplomacy: British Policy in the Post-war World*. London: Frank Cass, 1994. 273 str. ISBN 0-7146-3498-0.

ASHTON, Nigel J.: *Kennedy, Macmillan and the Cold War: The Irony of Interdependence*, 1st Edition. London: Palgrave Macmillan Publishers Limited, 2002. 288 str. ISBN 978-0-333-71605-2.

BARLETT, John C.: *The Special Relationship: Political History of Anglo-American Relations Since 1945*. Oxford: Longman, 1992, 391 str. ISBN 0-4963-8425-0.

BAYLIS, John: *Anglo-American Defence Relations, 1939-1984: The Special Relationship*, 2nd Edition. London: Macmillan, 1984. 286 str. ISBN 0-333-36504-6.

BAYLIS, John: *The Anglo-American Relations since 1939: The Enduring Alliance*. Manchester: Manchester University Press, 1997. 272 str. ISBN 0-7190-4778-1.

BECKMAN, Peter R.; CAMPBELL, Larry; CRUMLISH, Paul W.; DOBKOWSKI Michael N.; LEE, Steven P.: *The Nuclear Predicament: An Introduction* New Jersey: Simon & Schuster, 1989. 308 str. ISBN 0-13-625-500-0.

COKER, Christopher: *Empires in Conflict: The Growing Rift Between Europe and the United States*. Royal United Services Institute for Defence and Security Studies, 103 str. ISBN 978-0855-6171-2.

DALLEK, Robert: *Nedokončený život: John F. Kennedy, 1917-1963*. Praha: Argo, 2006, 682 str. ISBN 80-7203-754-4.

DICKIE, John: *Special No More: Anglo-American Relations: Rhetoric and Reality*. London: Weidenfeld & Nicolson, 1994. 320 str. ISBN 978-0-2978-1486-3.

DUMBRELL, John: *A Special Relationship: Anglo-American Relations from the Cold War to Iraq*, 2nd Edition. New York: Palgrave Macmillan, 2006, 318 str. ISBN 978-1-4039-8775-4.

GALLOIS, Pierre M.: *Balance of Terror: Strategy for the Nuclear Age*, 1st Edition. Boston: Houghton Mifflin, 1961. 236 str. ISBN 0-243-78236-3.

HITCHENS, Christopher: *Blood, Class and Empire: The Enduring Anglo-American Relationship*. New York: Avalon Publishing Group, 2004. 398 str. ISBN 1-56025-592-7.

HLAVÁČEK, Pavel (a kol.): *Zahraniční politika a strategie Velké Británie ve 20. století*. Brno: Václav Klemm – Vydavatelství a nakladatelství, 2012, 168 str., ISBN 978-80-904083-3-3.

HORNE, Alistair: *Macmillan, 1894-1956*. London: Macmillan, 1988. 614 str. ISBN 0-7294-0935-7.

HORNE, Alistair: *Macmillan: Volume 2, 1957-1987*. London: Macmillan, 1989. 671 str. ISBN 0-7247-6329-4.

JOHNSON, Paul: *Dějiny dvacátého století*. Praha: Nakladatelství Rozmluvy Alexandra Tomského v Praze, 1991, 845 str., ISBN 80-85336-07-3.

KAISER, Wolfram; STAERCK, Gillian: *British Foreign Policy, 1955-64*. London: Macmillan Press LTD, 2000, 296 str., ISBN 0-333-68193-2.

LAMB, Richard M.: *The Macmillan Years, 1957-1963: The Emerging Truth*. London: Murray, 1995. 545 str. ISBN 978-07195-5392-9.

LOUIS, William R.; BULL, Hedley: *The Special Relationship: Anglo-American Relations since 1945*. Oxford: Clarendon Press, 1986. 408 str. ISBN 0-1982-2925-9.

LOUIS, William R.; OWEN, Roger: *Suez 1956: The Crisis and its Consequences*. Oxford: Clarendon Press, 1989, 428 str. ISBN 978-0-1982-0241-7.

LUŇÁK, Petr: *Západ. Spojené státy a Západní Evropa ve studené válce*. Praha: Nakladatelství LIBRI, 1997, 460 str. ISBN 80-85983-29-X.

MCDONALD, Ian S.: *Anglo-American Relations since the Second World War*. Newton Abbot: David & Charles, 1974. 264 str. ISBN 0-7153-6479-0.

OVENDALE, Ritchie (ed.): *British Defence Policy since 1945*. Manchester: Manchester University Press, 1994. Str. 518. ISBN 0-7365-3981-0.

PAGEDAS, Constantine A.: *Anglo-American Strategic Relations and the French Problem 1060-1963: A Troubled Partnership*. London: Frank Cass Publishers, 2000, 308 str. ISBN 0-7146-5002-1.

PATERSON, R. H.: *Britain's Strategic Nuclear Deterrent: From Before the V-bomber to Beyond Trident*. London: Frank Cass, 1997. 731 str. ISBN 0-8247-2548-0.

PIERRE, Andrew J.: *Nuclear Politics: The British Experience with Independent Strategic Force, 1939-1970*. London: Oxford University Press, 1972. 378 str. ISBN 0-1921-2955-4.

PONTING, Clive: *Churchill*, 1. vydání. Praha: BB Art, 1997, str. 913. ISBN 978-80-87340-13.

RAWNSLEY, Gary D.: *How Special is Special? The Anglo-American Alliance during the Cuban Missile Crisis*. Contemporary Record Vol. 9, Issue 3, 1995. str. 586-601.

SAMPSON, Anthony: *Macmillan: A Study in Ambiguity*, 1st Edition. London: Allen Lane The Penguin Press, 1967, 271 str.

SANDERS, David: *Losing and Empire, Finding a Role: British Foreign Policy since 1945*. London: Macmillan Education Ltd, 1990. 349 str. ISBN 0-333-44266-0.

SCOTT, Len V.: *Macmillan, Kennedy and the Cuban Missile Crisis: Political, Military and Intelligence Aspects*. Basingstoke: Palgrave Macmillan, 1999. 251 str. ISBN 978-0-333-75260-9.

TURNER, John: *Macmillan*, 1st Edition. New York: Longman, 1994. 301 str. ISBN 0-582-55386-5.